

Campaña Mundial por la
EDUCACIÓN

Coalición española

www.cme-espana.org

DRET A L'EDUCACIÓ

GUIA EDUCATIVA

PER A PROFESSORAT I FAMÍLIES.

**Ayuda
en Acción**

DRET A L'EDUCACIÓ

Títol: Dret a l'educació.
Guia educativa per a professorat i famílies.

Autoria:
Fractals Educació Artística.

Coordinació:
Ajuda en Acció – Campanya Mundial per l'Educació.

Projecte Campanya Mundial per a l'Educació
Comunitat Valenciana: crida a l'acció pel dret a
l'educació.
Finançat per la Generalitat Valenciana.

Disseny Gràfic:
Fractals Educació Artística.
Fotografies:
Ajuda en Acció.

Agraïm als qui han col·laborat directament i indirecta en el desenvolupament d'aquest contingut.

★ **Primera edició digital: Setembre 2025**

Descobreix més sobre el projecte de la CME:
<https://cme-espana.org/>

Descobreix les unitats didàctiques de la CME en Educació en Emergències:
<https://same2025.cme-espana.org/>

FINANÇA EL PROJECTE

COORDINA

CONSULTORIA

4

Introducció

Descobreix com fer servir aquesta guia!

6

L'educació com a dret humà: des de la infància.

Introducció a la Campanya Mundial per a l'Educació. Què és un dret humà?
El dret a l'educació: dret a oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida.
La Convenció sobre els Drets de la Infància i l'ODS 4.

12

L'educació de qualitat: Què significa a la pràctica?

Qualitat no és només accés: pertinença, equitat, inclusió, aprenentatge, finançament i participació.
Indicadors de centres educatius que respecten els drets.
Perspectiva de l'alumnat: com viu el dret a l'educació?

16

Desigualtats i vulneracions del dret a l'educació

Els que queden fora: pobresa, gènere, discapacitat, migració, conflicte.
Efectes de les emergències a la infància i l'aprenentatge.
La infància com a titular de drets i subjecte actiu del procés d'aprenentatge.

20

El rol del professorat com a garant de drets

Educació en valors, ciutadania i drets des de l'àmbit educatiu.
Propostes pedagògiques per etapa educativa.
Dinàmiques d'escolta, participació i protagonisme infantil i juvenil.

24

Com ensenyar el dret a l'educació a infància i adolescència

L'aula com a espai de coneixement i defensa de drets humans.
Docència crítica: ensenyar des de l'empatia, l'equitat i la justícia social.
La corresponsabilitat amb famílies i comunitat.

27

Col·laboració amb les famílies: claus per a una comunitat educativa compromesa

Què poden fer les famílies per contribuir a assolir el dret a l'educació.
Associacions de Famílies de l'Alumnat (AFAS) com a agents clau de transformació educativa.
Formació i diàleg família-escola: educar en aliança.

30

Educar per a la participació: infància, adolescència i joventut com a subjectes polítics

Dret a ser escoltat/da, a participar, a la presa de decisions juntament amb les persones adultes.
Participació infantil/adolescent i juvenil a l'aula i a la comunitat. Què és la incidència política i com es pot fer des de l'educació? Com promoure una ciutadania activa en l'alumnat, professorat i les famílies. Propostes d'acció local: des de l'aula al municipi.

33

Activitats educatives

1. Activitats amb Associacions de Famílies de l'Alumnat.
2. Activitats amb professorat.

46

Annexos

INTRODUCCIÓ

Aquesta és una guia integral per comprendre, ensenyar i defensar el dret a l'educació com un dret humà fonamental. Al llarg de les pàgines es recorren els marcs internacionals i nacionals que el sustenten, es visibilitzen les desigualtats que encara persisteixen i es proposen estratègies pedagògiques i comunitàries per fer-ho efectiu en tots els contextos educatius.

La guia posa al centre la idea que l'educació no només és accés a l'escola, sinó qualitat, equitat, inclusió, participació i aprenentatge significatiu. Connecta la perspectiva de l'alumnat, del professorat i de les famílies, entenent que el compliment de l'ODS 4 —educació inclusiva, equitativa i de qualitat— requereix corresponsabilitat, aliances a tots els nivells i entre totes les i els actors.

Aquesta guia no és només un manual de consulta, sinó una invitació a l'acció col·lectiva: a construir escoles democràtiques, inclusives, comunitats educatives cuidadores i solidàries, i a reconèixer l'alumnat com a subjectes polítics amb veu pròpia.

Per facilitar-ne l'ús, la guia s'organitza en diferents apartats que permeten una lectura flexible segons les necessitats de cada persona o col·lectiu:

1. Guies orientatives: marcs conceptuals i normatius que ajuden a contextualitzar la defensa del dret a l'educació.

2. Activitats educatives:

- Activitats per al professorat: propostes didàctiques, metodologies actives i dinàmiques de participació per treballar els drets de l'aula.
- Propostes per a les famílies: claus per acompanyar l'aprenentatge, enfortir la cultura democràtica i participar activament en la vida escolar i comunitària.

3. Annexos: materials de referència, indicadors i recursos complementaris que amplien les possibilitats d'aplicació pràctica.

En definitiva, un recurs per llegir, dialogar i actuar a favor que el dret a l'educació siga real i universal.

GUIES D'ORIENTACIÓ

En aquesta secció recollim un conjunt de guies educatives organitzades en set apartats que es poden consultar de manera independent, segons les necessitats de cada centre.

L'objectiu és oferir orientacions pràctiques i reflexives que ajuden a comprendre i promoure el dret a l'educació en tota la seua amplitud i dotar d'una base pràctica per facilitar les activitats.

L'educació com a dret humà des de la infància.

Introducció a la Campanya Mundial per a l'Educació

La Campanya Mundial per l'Educació (CME) neix l'any 2000 per sensibilitzar i mobilitzar la ciutadania com a portaveus i activistes del dret a l'educació i incidir en els representants polítics perquè complisquen els seus compromisos amb el dret a l'educació.

És promoguda per una coalició d'ONG, sindicats de l'entorn educatiu, centres escolars, espais universitaris i moviments socials.

El seu objectiu principal és vetllar pel compliment dels compromisos adquirits per la comunitat internacional en matèria educativa.

Les accions i les estratègies que duen a terme van des de campanyes de sensibilització, incidència política i comunicació fins a programes formatius i recursos per a infància, joventut, famílies i professionals de l'educació.

Entre les seues accions destaca el desenvolupament de la Setmana d'Acció Mundial per l'Educació (SAME) des del 2001, on es promou una mobilització per cridar l'atenció de la comunitat educativa, dels mitjans de comunicació, de la societat en general i especialment dels representants polítics sobre la necessitat de fer real i efectiu el dret a una educació de qualitat per a totes les persones.

Què és un dret humà?

Les Nacions Unides estableixen que "els drets humans són els drets que tenim bàsicament per existir com a éssers humans; no estan garantits per cap estat. Aquests drets universals són inherents a tots nosaltres, amb independència de la nacionalitat, gènere, origen ètnic o nacional, color, religió, idioma o qualsevol altra condició".

Consta de principis bàsics com:

- **Universals i inalienables: Totes les persones tenim dret a gaudir-ne i no s'han de suprimir.**
- **Indivisibles i interdependents: No es pot disposar d'alguns i altres no.**
- **Equitatius i no discriminatoris.**
- **Comporten drets i obligacions individuals i col·lectives.**

Tal com recull la UNESCO a Right to education handbook (2019), James Nickel afegeix les característiques següents:

- Els drets humans són drets: I són "drets reclamables".
- Els drets humans són plurals.
- Els drets humans són d'alta prioritat: Els drets humans no es poden ignorar. Exigeixen consideració i competeixen amb altres preocupacions.

El dret a l'educació : dret a oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida

Per poder desenvolupar campanyes d'acció efectives, cal un marc de lleis i tractats que permeten una definició dels reptes coordinada, per tal de garantir el dret a l'educació:

L'educació com a dret està recollida a la Declaració Universal dels Drets Humans (1948). L'article 26 recull que: "1. Tota persona té dret a l'educació. L'educació ha de ser gratuïta, almenys pel que fa a la instrucció elemental i fonamental (...). 2. L'educació tindrà per objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana i l'enfortiment del respecte als drets humans i a les llibertats fonamentals; afavorirà la comprensió, la tolerància i l'amistat". i promourà el desenvolupament de les activitats de les Nacions Unides per al manteniment de la pau".

En termes més concrets d'inclusió per afavorir la convivència als espais educatius, a la Convenció de la UNESCO contra la Discriminació a l'Educació (1960), que considera les discriminacions a l'esfera d'ensenyament una violació de drets, i juntament amb la Convenció Internacional sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació Racial Totes les Formes de Discriminació contra la Dona (CEDAW, 1979) estableixen les bases per a la igualtat, prohibint distinció per raça o sexe i garantint el dret a l'educació sense discriminació.

La Convenció sobre els Drets de l'Infant i la carta de l'ONU (1989) són un marc referent en els drets humans de la Infància a l'article 28, al·ludeix al "dret del nen a l'educació (...) en condicions d'igualtat d'oportunitats.

(...) "2. S'adoptaran totes les mesures que siguin adequades per vetllar perquè la disciplina escolar s'administre de manera compatible amb la dignitat humana del nen i de conformitat amb aquesta Convenció" per a "3. (...) contribuir a eliminar la ignorància i l'analfabetisme a tot el món i facilitar l'accés als coneixements tècnics i als mètodes moderns d'ensenyament".

t"3t. (...) contribuir a eliminar la ignorància i l'analfabetisme a tot el món i facilitar l'accés als coneixements tècnics i als mètodes moderns d'ensenyament".

L'article 29 estableix que l'educació ha de desenvolupar al màxim les capacitats del nen o la nena —personals, intel·lectuals i físiques— i formar-los en el respecte als drets humans, les llibertats fonamentals i els valors de convivència democràtica, és a dir, que la infància té dret a estar educada en els seus propis drets.

L'educació ha de promoure el respecte a la identitat cultural, la llengua i els valors propis de cada nen, així com als de les famílies, el país i altres cultures. A més, els ha de preparar per a una vida responsable en una societat lliure, fomentant la comprensió, la pau, la tolerància, la igualtat de gènere i l'amistat entre pobles i grups diversos, com la menció específica a col·lectius indígenes, els drets dels quals es recalquen en altres articles com el 17. També es destaca la importància d'educar en el respecte i la protecció del medi ambient natural.

L'article aclareix que aquests principis no limiten la llibertat de persones o institucions per crear centres educatius, sempre que complisquen les normes establertes per l'Estat i respecten aquests objectius essencials de l'educació, així destaca la importància de la família des del seu preàmbul "Reconeixent que el nen, per al ple i harmoniós desenvolupament de la seua personalitat, ha de créixer al si de la família", en un

La Declaració d'Educació per a Tothom de 1990, nascuda de la Conferència Mundial de Jomtien (Tailàndia), va ser un compromís global per satisfer les necessitats bàsiques d'aprenentatge de totes les persones, buscant universalitzar l'educació primària, reduir l'analfabetisme i ampliar l'educació bàsica a joves i adults, enfocant-se en resultats d'aprenentatge, equitat i un entorn de suport, amb meta global "Educació per a Tothom" (EPT). Va establir les bases per a futurs marcs internacionals, com ara els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni i els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS 4), que continuen impulsant l'educació universal.

El 10 de desembre de 2004, l'Assemblea General de les Nacions Unides va proclamar el Programa Mundial per a l'Educació en Drets Humans (resolució 59/113 de l'Assemblea General) basant-se en els èxits del Decenni de les Nacions Unides per a l'Educació a l'Esfera dels Drets Humans.

L'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans (ACNUDH) treballa per promoure l'educació en drets humans: Coordinant globalment el Programa Mundial per a l'educació en drets humans, elaborant materials per a l'ensenyament i la formació en drets humans i facilitant l'intercanvi d'informació sobre diferents materials i programes d'educació en drets humans.

A diferència del marc temporal específic del Decenni, el Programa Mundial està estructurat en fases consecutives. Les últimes de les quals:

La quarta fase (2020-2024) se centra en la capacitació dels joves mitjançant l'educació en drets humans.

La Cinquena fase (2025-2029): Joventut, incloses les infàncies com a sectors prioritaris, drets humans i tecnologies digitals, medi ambient i canvi climàtic, i igualtat de gènere. Per fer-ho podeu consultar el vostre Pla d'Acció (2025)

La Convenció sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat (CDPD) de l'ONU (2006) és un tractat històric que canvia l'enfocament de la discapacitat, tractant-la com a qüestió de drets humans, no de caritat, i establint que les persones amb discapacitat són subjectes de dret que mereixen plena igualtat i participació en la societat. Especialment, l'article 24, consagra el dret fonamental a una educació inclusiva, obligant els estats a proporcionar un sistema educatiu que no excloga ningú per discapacitat, garantint ajustos raonables i fomentant entorns d'aprenentatge inclusius a tots els nivells, des de l'educació bàsica fins a la formació professional i contínua.

El 2015 es crea el pla d'acció de l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible, per abordar reptes globals com garantir una vida sana i una educació de qualitat; assolir la igualtat de gènere; promoure la pau i facilitar l'accés a la justícia, entre d'altres. Per abordar aquests reptes, l'Agenda 2030 planteja els objectius de desenvolupament sostenible (ODS)

L'ODS4 és el que està centrat en l'educació de qualitat, per intentar posar fi a les desigualtats existents entre els estats i dins els estats.

En especial, la meta 4.7 (Educació per a la Ciutadania Mundial i el Desenvolupament Sostenible) cerca assegurar que tots els estudiants adquirisquen coneixements i competències per promoure un desenvolupament sostenible, inclosos els drets humans, la ciutadania mundial, la igualtat de gènere, la cultura de pau i no-violència, així com la valoració de la diversitat cultural i la contribució de la cultura al desenvolupament sostenible. La meta 4a planteja construir i adaptar escoles que siguin accessibles, sensibles a les diferències de gènere, segures, inclusives, lliures de violència i eficaces per a l'aprenentatge. La meta 4.b té com a objectiu incrementar significativament el nombre de beques per a estudiants de països en desenvolupament, especialment aquells menys avançats, els petits estats insulars i els països africans, perquè puguin accedir a estudis superiors. La meta 4.c busca augmentar l'oferta de docents qualificats, especialment als països en desenvolupament, mitjançant la cooperació internacional i la formació docent.

Els ODS i el dret a l'educació: una mirada holística

L'ODS 4 (Educació de qualitat) és l'eix central del dret a l'educació a l'Agenda 2030, però no opera de manera aïllada. L'educació és alhora condició i conseqüència d'altres objectius: sense educació no s'assoleixen, i sense aquests, l'educació perd la base de possibilitat. Comprendre aquestes connexions permet al professorat emmarcar la seua pràctica quotidiana dins un compromís més ampli, i ofereix a més una palanca per treballar diversos ODS de forma integrada sense necessitat d'afegir continguts al currículum, sinó canviant la mirada sobre els que ja hi són.

ODS 1 – Fi de la pobresa

La pobresa és una de les barreres més determinants per a l'exercici real del dret a l'educació. Les dades ho confirmen (Nacions Unides, 2023): als països empobrits, els costos indirectes generen abandó escolar fins i tot quan l'educació és formalment gratuïta. Les dades mostren que la taxa mitjana d'assistència a l'ensenyament de la primera infància per a nens de 36 a 59 mesos a 61 països d'ingressos baixos i mitjans era del 37%, amb una diferència de 16 punts percentuals entre les zones urbanes i rurals i de 34 punts percentuals entre els quintils més rics i més pobres. Si no s'eliminen les matrícules escolars, es corre el risc de consolidar la desigualtat. Alhora, l'educació és un dels mecanismes més eficaços per trencar el cicle intergeneracional de la pobresa.

Aquesta relació també té una dimensió local: en un mateix centre educatiu conviuen realitats econòmiques molt diferents, i no sempre els recursos i metodologies estan dissenyats per garantir la participació equitativa de tot l'alumnat.

ODS 3 – Salut i benestar

L'educació incideix directament en la salut: les persones amb més nivell educatiu prenen decisions més informades, accedeixen millor al sistema sanitari i tenen més esperança de vida.

Però la relació també funciona en sentit contrari: sense benestar físic i emocional, el dret a l'educació es compromet. Els progressos cap a una educació de qualitat ja eren més limitats del que s'exigí abans de la pandèmia, però la COVID-19 ha tingut repercussions devastadores en l'educació, i ha causat pèrdues en l'aprenentatge a quatre de cada cinc dels 104 països estudiats. En contextos de més vulnerabilitat, l'impacte va ser encara més sever. L'alumnat que no té cobertes les necessitats bàsiques, que viu en entorns de violència o que arrossega malestar emocional no pot aprendre en igualtat de condicions.

ODS 5 – Igualtat de gènere

La CEDAW (1979) ja va establir la prohibició de discriminació per raó de sexe a l'educació. L'ODS 5 amplia aquest mandat: no n'hi ha prou que nenes i nens compartisquen el mateix espai físic, encara que prop del 40% dels països no han aconseguit la paritat entre gèneres, si els avenços continuaren al ritme actual, faria almenys tres-cents anys que acabaren amb el matrimoni infantil i més de 9 milions de nenes contraurien matrimoni per a l'any 2030. Una educació de qualitat ha de transformar activament els estereotips de gènere, prevenir la violència i promoure relacions igualitàries. La bretxa de gènere persisteix especialment en contextos de pobresa i en zones rurals, però també adopta formes més subtils en entorns aparentment igualitaris: als llibres de text, a la distribució de l'espai, en qui pren la paraula.

ODS 10 – Reducció de les desigualtats

La desigualtat no és només econòmica. Afecta l'accés i la permanència a l'educació per raó d'origen ètnic, discapacitat, territori, llengua materna o situació migratòria. Només el 26,4% dels nens menors de quinze anys de tot el món va rebre prestacions en efectiu de protecció social, davant del 77,5% de les persones d'edat adulta. Al voltant del 41% de totes les persones refugiades a finals del 2022 eren menors, mentre que el 51% eren dones i nenes.

La Convenció sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat (2006) i la Convenció contra la Discriminació a l'Educació (1960) ja van establir que excloure algú del sistema educatiu és una violació de drets humans. L'ODS 10 obliga a pensar la inclusió no com un afegit, sinó com el disseny de base de qualsevol sistema educatiu.

ODS 13 – Acció pel clima

La crisi climàtica és també una crisi educativa: desastres com ara inundacions, sequeres o situacions d'emergència -com la DANA a València- interrompen l'escolarització, destrueixen infraestructures i afecten de manera desproporcionada les comunitats amb menys recursos per recuperar-se. Treballar l'ODS 13 a l'aula no és només parlar de reciclatge: és parlar de responsabilitat i de drets. Una de cada cinc persones joves sent que la seua educació no el prepara per al canvi climàtic i demana més informació per comprendre'n la complexitat, cal una educació interdisciplinària i orientada a l'acció, que siga pertinent a escala mundial i s'adapte a les realitats locals.

ODS 16 – Pau, justícia i institucions sòlides

El dret a l'educació no es pot exercir plenament en contextos de conflicte, violència institucional o absència d'Estat de dret. Alhora, l'educació és una eina fonamental per a construir pau, enfortir la democràcia i formar ciutadania crítica i participativa. La Declaració Universal dels Drets Humans (1948) ja vinculava l'educació amb la comprensió, la tolerància i l'amistat entre totes les nacions.

Les dades actuals mostren que els contextos de conflicte i desplaçament generen algunes de les situacions més greus de vulneració del dret a l'educació: infàncies refugiades o desplaçades internes que aprenen amb lliçons pregravades al mòbil d'un familiar, a campaments sense infraestructura escolar bàsica.

ODS 17 – Aliances per assolir els objectius

Cap objectiu no s'assoleix de manera aïllada. Davant d'un dèficit de finançament de l'educació s'ha de convertir en una prioritat d'inversió nacional perquè siga gratuïta i obligatòria, augmentar-ne el nombre de docents, millorar la infraestructura escolar bàsica i adoptar la transformació digital essencial. La pressió ciutadana i la construcció d'aliances són imprescindibles. La Campanya Mundial per l'Educació és una expressió d'aquest ODS en si mateixa: una coalició d'agents que treballen coordinadament per incidir en els compromisos polítics globals.

A escala local, aquest ODS es tradueix a construir comunitat educativa en sentit ampli: no només el claustre, sinó les famílies, l'alumnat, les entitats del barri i les administracions. La coherència entre allò que s'ensenya i com es viu l'escola és en si mateixa un contingut pedagògic. Cal construir un llenguatge comú amb l'equip docent, les famílies i l'alumnat sobre què és l'Agenda 2030, què són els ODS i per què importen.

Aquesta guia no és una teoria abstracta que cal seguir. És una invitació que cada centre, cada claustre, cada família i cada estudiant trobe el seu compromís.

El dret a l'educació no se sosté només amb bona voluntat: requereix finançament estable, polítiques educatives compromeses i Estats que assumisquen la responsabilitat de garantir-ho. Sense aquestes condicions estructurals, qualsevol esforç de la comunitat educativa corre el risc d'esgotar-se.

Però també és cert que els marcs globals només cobren vida quan els que són a les aules decideixen que els importa. No com a substituïts del que correspon a les administracions, sinó com la part que cap llei no pot decretar: la convicció que l'educació no és transmissió de continguts, sinó un dret humà que s'exerceix, es defensa i es construeix col·lectivament. Només aquesta convicció és el que converteix una guia en pràctica, una pràctica en cultura i una cultura en transformació.

L'educació de qualitat

Què significa a la pràctica?

Qualitat no és només accés: pertinença, equitat, inclusió, participació, aprenentatge i finançament.

Les maneres de fer són fonamentals per a garantir una educació de qualitat, així com la integració de valors que vertebrin els processos d'aprenentatge i transmissió de coneixements.

Per això, si bé l'accés universal és un dels condicionants bàsics per a l'educació de qualitat, cal destacar altres claus també fonamentals per a garantir-la segons els marcs conceptuals internacionals sobre educació de qualitat, especialment a l'ODS 4 de l'Agenda 2030 i en anàlisi d'organitzacions com ara UNESCO i altres informes globals. La importància del punt de vista i la capacitat de connexió són fonamentals per a garantir una educació significativa i transformadora per a les persones educandes.

És per això que l'educació de qualitat des de la Campanya Mundial per l'Educació (CME) contempla valors bàsics que ha d'integrar a la pràctica educativa:

- **Pertinença.** Aquells aprenentatges, competències i coneixements que es desenvolupen i transmeten a l'espai educatiu s'han d'adequar a les oportunitats d'aprenentatge, tenir en compte cada context i ser significatius.
- **Equitat.** Ha de ser garantista del tracte just i equitatiu de totes les persones, reconeixent-ne les diverses necessitats i circumstàncies. Implica identificar i eliminar barreres, assegurant les mateixes oportunitats, combatent les diferències injustes, evitables o remeiables entre persones que es poden veure afectades per dimensions de desigualtat.
- **Inclusió.** Enfocament educatiu que suposa garantir les mateixes oportunitats, tenint en compte les característiques i els reptes de cada persona i grups, i adaptar-se a les seues necessitats perquè "la garantia d'oportunitats" siga realment justa i equitativa.
- **Participació.** Incideix en el dret a desenvolupar una participació activa i el ple benefici del procés d'aprenentatge. Per garantir aquesta participació activa, és important que hi haja espais de participació, la predisposició a deixar-los prendre decisions, i que duguin a terme un procés d'aprenentatge de drets i obligacions, responsabilitats i en què desenvolupen pensament crític.
- **Aprenentatges.** L'ODS4 incideix en com el context d'una persona influeix en la capacitat d'aprendre. L'escolarització no garanteix que s'adquirisquen els coneixements que es transmeten ni les competències que han de desenvolupar. És per això que és important incidir en el correcte aprenentatge de la base (lectura i aritmètica), per poder afavorir l'apoderament i el benestar individuals, que repercutirà alhora en la capacitat d'aprenentatge. Això constitueix els fonaments dels resultats socials, polítics i econòmics.
- **Recursos.** La disposició de recursos financers és prioritària per fer una educació de qualitat. A més, és essencial que siga gratuïta i obligatòria, l'increment del nombre de docents, la millora de la infraestructura escolar bàsica i l'adopció de la transformació digital.

La importància del seguiment. Metes i indicadors per avançar cap al dret a l'educació

Jeannie Oakers deia que “un indicador educatiu és un estadístic referit al sistema educatiu que revela alguna cosa sobre el seu funcionament o la seua salut” (1986).

Els indicadors educatius existeixen davant la necessitat d'avaluar el grau de qualitat, en funció de diferents criteris i valors consensuats que estableix el marc d'Educació de qualitat.

L'Organització de les Nacions Unides estableix diferents objectius dins de l'ODS4, que poden orientar amb algunes claus per construir indicadors sobre l'Educació de Qualitat:

4.1

- D'ací al 2030, assegurar que les infàncies acaben l'ensenyament primari i secundari, que ha de ser gratuït, equitatiu i de qualitat i produir resultats d'aprenentatge pertinents i efectius.

4.2

- D'ací a 2030, assegurar que les infàncies tinguen accés a serveis d'atenció i desenvolupament a la primera infància i educació preescolar de qualitat, per tal que estiguen preparats per a l'ensenyament primari.

4.3

- D'ací al 2030, assegurar l'accés igualitari de tots els homes i dones a una formació tècnica, professional i superior de qualitat, inclosa l'ensenyament universitari.

4.4

- D'ací al 2030, augmentar considerablement el nombre de joves i adults que tenen les competències necessàries, en particular tècniques i professionals, per accedir a l'ocupació, el treball decent i l'emprenedoria.

4.5

- D'ací al 2030, eliminar les disparitats de gènere a l'educació i assegurar l'accés igualitari a tots els nivells de l'ensenyament i la formació professional per a les persones vulnerables, incloses les persones amb discapacitat, els pobles indígenes i les infàncies en situacions de vulnerabilitat.

4.6

D'ací al 2030, cal assegurar que tots els joves i una proporció considerable dels adults, tant homes com dones, estiguen alfabetitzats i tinguen nocions elementals d'aritmètica.

4.7

D'ací al 2030, assegurar que tot l'alumnat adquireixen els coneixements teòrics i pràctics necessaris per a promoure el desenvolupament sostenible, entre altres coses mitjançant l'educació per al desenvolupament sostenible i els estils de vida sostenibles, els drets humans, la igualtat de gènere, la promoció d'una cultura de pau i no-violència, la ciutadania mundial i la valoració de la diversitat cultural i la contribució de la cultura.

4.a

Construir i adequar instal·lacions educatives que tinguen en compte les necessitats de les infàncies i les persones amb discapacitat i les diferències de gènere, i que oferisquen entorns d'aprenentatge segurs, no violents, inclosius i eficaços per a tothom.

4.b

D'ací al 2020, augmentar considerablement a escala mundial el nombre de beques disponibles per als països en desenvolupament, en particular els països menys avançats, els petits estats insulars en desenvolupament i els països africans, per tal que els seus estudiants puguin matricular-se en programes d'ensenyament superior, inclosos programes de formació professional i programes tècnics, científics, d'enginyeria i de tecnologia de desenvolupament i les comunicacions.

4.c

D'ací al 2030, augmentar considerablement l'oferta de docents qualificats, fins i tot mitjançant la cooperació internacional per a la formació de docents als països en desenvolupament, especialment els països menys avançats i els petits estats insulars en desenvolupament.

A l'Estat espanyol, el Ministeri d'educació, formació professional i esports proporciona i actualitza part dels indicadors del sector educació que deriven d'estadístiques i estudis propis o en què participa dins dels marcs internacionals:

4.1

1. Proporció d'infància i adolescència que, a) als cursos segon i tercer, b) al final de l'ensenyament primari i c) al final de l'ensenyament secundari inferior, han assolit almenys un nivell mínim de competència en i) lectura i ii) matemàtiques, desglossada per sexe.

2. Índex de finalització (ensenyament primari, primer cicle d'ensenyament secundari i segon cicle d'ensenyament secundari).

4.2

1. Proporció d'infància de 24 a 59 mesos el desenvolupament dels quals és adequat quant a la salut, l'aprenentatge i el benestar psicosocial, desglossada per sexe.

2. Taxa de participació en l'aprenentatge organitzat (un any abans de l'edat oficial d'ingrés a l'ensenyament primari), desglossada per sexe.

4.3

Taxa de participació de joventut i persones adultes en l'ensenyament i la formació acadèmica i no acadèmica en els darrers dotze mesos, desglossada per sexe.

4.4

Proporció de joventut i persones adultes amb competències en tecnologia de la informació i les comunicacions (TIC), desglossada per tipus de competència tècnica.

4.5

Índexs de paritat (entre dones i homes, zones rurals i urbanes, quintils de riquesa superior i inferior i grups com els discapacitats, els pobles indígenes i els afectats pels conflictes, a mesura que es dispose de dades) per a tots els indicadors educatius d'aquesta llista que puguen desglossar-se.

4.6

Taxa d'alfabetització de persones adultes/joves.

4.7

Grau en què (i) l'educació per a la ciutadania mundial i (ii) l'educació per al desenvolupament sostenible s'incorporen a (a) les polítiques nacionals d'educació (b) els plans d'estudi (c) la formació del professorat i (d) l'avaluació d'alumnat.

4.a

Proporció de les escoles que ofereixen serveis bàsics, desglossada per tipus de servei.

4.b

Volum de l'assistència oficial per al desenvolupament destinada a beques.

4.c

Proporció de docents amb les qualificacions mínimes requerides, desglossada per nivell educatiu.

Per ampliar la informació, així com accedir als subindicadors de cada indicador i els resultats o avenços que l'Estat espanyol té consultar l'[Institut Nacional d'Estadística](#).

Perspectiva de l'alumnat: com viu el dret a l'educació ?

A continuació, s'exposen un llistat de preguntes que poden ser útils per a professionals de l'àmbit de l'educació.

Aquestes preguntes tenen com a objectiu recopilar reflexions de l'alumnat sobre l'educació de qualitat. La seua diversitat i els seus enfocaments poden enriquir el marc i les pautes que ens marquem a l'hora de dur a terme una educació de qualitat. En fer-los partícips de manera activa en el procés de conceptualització, en reforcem el sentiment de pertinença a la comunitat educativa, així com al mateix procés educatiu.

Preguntes generals sobre l'educació de qualitat:

Què significa per a tu rebre una educació de qualitat?

Creus que tothom té les mateixes oportunitats de rebre una bona educació? Per què?

Consideres que coneixes el teu dret a l'educació? Si pogueres canviar alguna cosa de la teua educació, què seria?

Preguntes al voltant dels eixos clau:

• **Pertinència:**

Sents que els continguts que estudies són útils o rellevants per a la teua vida?

Creus que allò que aprens s'adapta a les realitats del lloc on vius?

T'agradaria que s'inclouessin més temes relacionats amb el teu entorn o els teus interessos?

• **Equitat:**

Creus que totes les persones al teu centre educatiu són tractades de manera justa?

Has vist o viscut situacions on algú hagi tingut menys oportunitats pel gènere, l'origen, l'idioma o una altra raó?

Quines mesures creus que es podrien prendre perquè totes les persones aprenguin en igualtat de condicions?

• **Inclusió:**

Coneixes persones que no se senten incloses o respectades a l'entorn escolar? Per què?

Creus que el professorat adapta la forma d'ensenyar a les diferents necessitats de l'alumnat?

Què es podria fer perquè totes les persones se senten part del grup a classe?

• **Participació:**

Et sents escoltat/da quan dones la teua opinió a classe?

Tens l'oportunitat de prendre decisions sobre què aprens o com ho aprens?

Hi ha espais al teu centre on l'alumnat pugui participar activament en la vida escolar?

• **Aprenentatges:**

Creus que estàs aprenent de debò a l'escola o simplement memoritzant?

Tens dificultats amb la lectura, escriptura o matemàtiques bàsiques?

Com t'agradaria que s'ensenyassen els continguts perquè fossin més fàcils d'entendre?

Et sents sostingut/da quan no entens alguna cosa a classe?

• **Recursos i finançament:**

Creus que el teu centre educatiu compta amb els recursos necessaris per a una bona educació (materials, espais, tecnologia...)?

Hi ha prou professors i professores per a atendre bé l'alumnat?

Com afecta el teu aprenentatge la manca de recursos (si n'hi ha)?

Quins recursos creus que serien més importants per millorar la teua educació?

Desigualtats i vulneracions del dret a l'educació

Desigualtats i vulneracions del dret a l'educació : qui queden fora?

Les desigualtats educatives i les vulneracions del dret a l'educació responen a múltiples factors que s'interrelacionen i es reforcen entre si. Des d'un enfocament d'interseccionalitat, l'exclusió educativa no es pot explicar per una sola causa, sinó per la superposició de dimensions com la pobresa, el gènere, la discapacitat, la migració, els contextos de conflicte, la bretxa digital, la discriminació racial, l'orientació sexual i la identitat de gènere, o la residència a zones rurals, entre d'altres.

En aquest apartat s'aborden algunes d'aquestes interseccions de manera exemplificadora, amb l'objectiu de visibilitzar determinats reptes estructurals que continuen afectant l'accés, la permanència i els resultats d'aprenentatge.

Això no obstant, és important assenyalar que no es tracta d'una anàlisi exhaustiva: les formes d'exclusió educativa són dinàmiques, canviants i profundament contextuals, i requereixen una lectura contínua i situada. Per això, és fonamental seguir de forma sistemàtica els informes, les dades i les recomanacions elaborats per organismes internacionals com les Nacions Unides, la UNESCO i altres sistemes de seguiment de l'ODS 4, que permeten identificar noves bretxes, comprendre com evolucionen les desigualtats existents i analitzar com aquestes afecten de manera diferenciada.

Promoure aquesta mirada actualitzada és clau per comprendre la interseccionalitat a l'educació i per dissenyar respostes educatives més justes, pertinents i inclusives, i per això les persones professionals hem d'examinar contínuament les necessitats del context local.

L'informe sobre els ODS (2023) mostra com a reptes persistents més significatius els següents:

- **Augmenta la taxa de finalització de l'educació primària i secundària, però el ritme és massa lent i desigual.**

A les regions empobrides, els nivells baixos d'aprenentatge provoquen abandonament escolar i retards en la finalització de l'ensenyament.

- **Les dades desiguals mostren avenços poc encoratjadors en la millora dels nivells de lectura a l'educació primària.**
- **Les infraestructures escolars bàsiques varien molt d'una regió a una altra i disten molt de ser universals.**

És molt desigual l'accés a instal·lacions escolars bàsiques i serveis bàsics com energia elèctrica, aigua, sanejament, instal·lacions per rentar-se les mans, així com accés a ordinadors, Internet i instal·lacions adaptades a persones amb discapacitat, imprescindibles perquè els espais educatius siguin segurs.

- **Encara molts docents no compten amb les qualificacions necessàries a per a ensenyar**

GÈNERE

A més de les ja citades Convenció Internacional sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació Racial (CERD, 1965) i la Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra la Dona (CEDAW, 1979) hi ha diferents informes que aprofundeixen i amplien la informació sobre desigualtats. Estratègia de la UNESCO per a la igualtat de gènere ai a través de l'educació 2019-2025") indica:

- Als països més pobres, les nenes representen un percentatge molt més alt de les persones que no aniran mai a l'escola amb mesures d'aplicació.
- En altres països, les infàncies corren un risc més gran de no avançar i no acabar els seus estudis.
- Els prejudicis i la discriminació relacionats amb el gènere impregnen encara tot el procés educatiu molt sovint, i els sistemes educatius sovint perpetuen les desigualtats de gènere en lloc de rectificar-les. Tot això està incorporat al procés d'ensenyament i aprenentatge.
- Hi ha estereotips de gènere en els llibres de text i materials didàctics.
- Hi ha una insuficiència de recursos i infraestructures adequades per generar entorns d'aprenentatge segurs i propicis, i una manca de marcs polítics, jurídics i de planificació vinculats.

MIGRACIONS

Respecte a vulneracions en educació amb persones migrants, la UNESCO posa el focus als països d'acollida, els que tenen els que tenen obligatorietat de garantir l'educació de qualitat i en igualtat de tracte per a persones migrants i fills i filles de persones migrants (Convenció internacional sobre la protecció dels drets de tots els treballadors migratoris i dels seus familiars [19 [1950]).

Algunes de les més significatives són:

- **Rebuig de part de la societat a complir aquest dret i resistències a què les persones migrants s'arrelin gràcies a l'educació i que puguin fer ús dels recursos en igualtat de condicions.**
- **Les polítiques d'educació no estan adaptades culturalment perquè les persones migrants s'integren , com pot ser la manca de protocols davant el desconeixement de la llengua, el tracte diferenciat per raons culturals o ètniques i el desconeixement de realitats socioculturals o històriques que permeten entendre el context de què ve aquesta persona.**
- **Desconeixement de les famílies de persones migrants, dels seus drets educatius i dels tràmits necessaris per a la inscripció escolar.**
- **Disparitat d'oportunitats educatives entre estudiantat migrant i estudiantat autòcton, que afecta els resultats d'aprenentatge.**
- **Violència administrativa que limita l'accés i el desenvolupament educatiu en igualtat de condicions.**

En aquesta línia, la UNESCO subratlla en la seua "Recomanació de la UNESCO sobre l'Educació per a la Pau, els Drets Humans i el Desenvolupament Sostenible (2023)", un document fonamental que actualitza la norma de 1974, proposant una visió renovada de l'educació com a motor de canvi per enfrontar desafiaments globals, alineant-se amb la Meta d'alfabetització digital i la necessitat de preparació i acció des dels contextos educatius per combatre la desinformació i la incitació a l'odi, així com les oportunitats que proporcionen les noves tecnologies per a l'ensenyament i l'aprenentatge.

EMERGÈNCIES I CONFLICTE

Efectes de les emergències a la infància i l'aprenentatge.

- La CME denuncia que el 2024, 242 milions d'alumnes des de l'educació infantil fins a secundària van veure la seua educació interrompuda a causa de desastres climàtics a 85 països, la majoria de renda baixa.
- Així mateix, els conflictes armats existents a diversos territoris tenen efectes devastadors sobre el dret a l'educació, i subratllen que les escoles són cada vegada més objectiu d'atacs. Aquest fet agreuja alhora en la desigualtat de gènere, per tancament o destrucció de centres educatius, que repercuteix de manera vital en nenes i joves, amb menys probabilitats de tornar a classe.
- Finalment, estarien les retallades en cooperació i ajuda humanitària, limitant la capacitat de resposta davant de la crisi.

Davant d'això el 2011 Els Protocols Facultatius de la CDN (Convenció sobre els Drets de l'Infant) aprofundeixen la seua protecció, destacant dues clau per a la violència: el Protocol sobre Infants en Conflictes Armats (OPAC), que prohibeix reclutar menors de divuit anys i eleva l'edat mínima per participar en hostilitats, i el i els seus representants presentar queixes directes al Comité de la CDN per violacions greus, fins i tot en contextos de conflicte, enfortint la justícia i la rendició de comptes per a les víctimes de violència i explotació.

BRETXA DIGITAL

En la Recomanació sobre l'Educació per a la Pau, els Drets Humans i el Desenvolupament Sostenible (2023), la UNESCO que insten a replantejar l'educació per fer front als desafiaments del nostre temps, vincula diferents qüestions, que van des dels drets humans, les tecnologies digitals i el canvi climàtic fins a la igualtat de gènere, salut i benestar i diversitat

cultural i adverteix sobre els riscos associats a la manca d'alfabetització digital, la desinformació i la incitació a l'odi, i destaca la necessitat que els sistemes educatius preparen l'alumnat per a un ús crític, ètic i responsable de les tecnologies.

Alhora, subratlla el potencial de les tecnologies digitals com a eines per ampliar oportunitats educatives, enfortir la participació i promoure una educació basada en drets, sempre que es garantisca l'accés equitatiu i la inclusió amb metes com crear sistemes i entorns d'aprenentatge digital segurs i inclusivament, complementant les eines digitals amb mesures que protegeixen les dades personals i sensibles.

La digitalització educativa, encara que no ha de substituir l'educació presencial —tal com subratlla el Relator Especial de les Nacions Unides sobre el dret a l'educació (2020)—, pot ampliar les oportunitats d'aprenentatge, afavorir trajectòries més flexibles i promoure la innovació pedagògica. Això no obstant, també comporta riscos significatius, especialment l'augment de les desigualtats derivades de l'accés desigual a dispositius, connectivitat i competències digitals, així com preocupacions sobre la protecció de dades, la privadesa i el benestar de l'alumnat, que afecten de manera particular la infància.

DISCAPACITAT

La Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat de 2006 (CRPD) va garantir el dret a l'educació inclusiva, però no va arribar a definir amb precisió la inclusió a l'educació.

L'Informe de Seguiment de l'Educació al Món 2020 destaca que malgrat els progressos realitzats, molts països encara no recopilen, comuniquen ni utilitzen dades relatives a qui s'han quedat enrere.

Des del 2015, el 41% dels països, que representen el 13% de la població mundial, no han realitzat enquestes domiciliàries disponibles públicament que proporcionen dades desglossades sobre els principals indicadors educatius. Dades recents de 14 països que fan servir la sèrie breu de preguntes del Grup de Washington sobre la discapacitat indiquen que la infància amb discapacitats constitueixen el 15% de la població no escolaritzada.

La infància com a titular de drets i subjecte actiu del procés d'aprenentatge.

Per tot això, és fonamental reconèixer la infància com a titular plena de drets implica situar-la al centre de les polítiques i pràctiques educatives, tenint en compte les seues necessitats, contextos i capacitats.

La ja citada Convenció sobre els Drets dels Infants (CDN), estableix un marc internacional de protecció i promoció dels drets de la infància, inclosos els drets educatius.

- **No discriminació.**

Tota la infància té els mateixos drets sense importar raça, sexe, religió, origen social, idioma, discapacitat, opinions dels pares, etc.

- **Interés superior del nen.**

Totes les decisions que afecten un nen han de tenir com a consideració primordial el que siga millor per a ell o ella.

- **Dret a la vida, supervivència i desenvolupament.**

No sols que el nen sobrevisca, sinó que pugua créixer i desenvolupar-se plenament en tots els sentits: físic, mental, social, emocional.

- **Participació / veu de la infància.**

La infància té dret a expressar les seues opinions, especialment en assumptes que els afecten, i que aquestes opinions siguen tingudes en compte.

Com l'Organització de les Nacions Unides indica, l'educació és la clau que permetrà assolir molts altres objectius de desenvolupament sostenible.

L'accés a una educació de qualitat augmenta les possibilitats de trencar la roda de pobresa, reduir les desigualtats i assolir la igualtat de gènere. També ajuda les persones de tot el món a viure una vida més saludable i sostenible, així com a afavorir la tolerància i contribuir al desenvolupament de societats més pacífiques.

El rol del professorat com a garant de drets

L'aula com a espai de coneixement i defensa de drets humans.

L'aula no només és un lloc de transmissió de continguts, sinó un espai propici per a l'exercici i la defensa dels drets humans. En molts casos, l'escola serà l'únic entorn on la ciutadania, des d'una perspectiva d'educació permanent, entre en contacte directe amb el dret humà a l'educació i, per tant, el professorat esdevé un referent fonamental de ciutadania democràtica.

Tal com recorda la pensadora Gayatri Spivak a *An Aesthetic Education in the Era of Globalization* (2012), educar no és simplement formar per al mercat laboral, sinó desenvolupar la capacitat de reconèixer l'altre com a igual encara diferent. En aquest sentit, l'aula pot ser i ha de ser un lloc on es cultive l'empatia, la justícia i la sensibilitat cap a realitats diferents de la pròpia. La campanya global d'educació de la UNESCO reafirma el paper insubstituïble de les persones docents en el futur de l'educació.

L'aprenentatge escolar no només aporta coneixements essencials, perquè les persones participen activament en la vida democràtica necessiten informació, pensament crític i consciència dels drets que els assisteixen.

Una educació de qualitat permet trencar cicles de pobresa, reduir desigualtats, assolir la igualtat de gènere i fomentar societats més justes, sostenibles i compromeses amb la cultura de pau, ciutadania capaç de prendre decisions conscients, respectar la diversitat i reclamar justícia.

De fet, a escala nacional la LOPIVI (Llei Orgànica de Protecció Integral a la Infància i Adolescència davant de la Violència) és fonamental en la formació docent, ja que professorat és agent clau de protecció i denúncia de vulneracions.

El poder de l'aula es multiplica quan el claustre assumeix de manera col·lectiva la defensa dels drets humans. No es tracta només de pràctiques individuals dins de cada classe, sinó de cultura compartida que impregna la vida del centre educatiu. D'aquesta manera, l'escola transcendeix la funció acadèmica per consolidar-se com un territori de ciutadania activa i de justícia social.

Així, segons l'ODS 4, és fonamental exigir als governs que situen l'educació com a prioritat política i pràctica, tot garantint l'accés gratuït i equitatiu per a tots els grups, inclosos els més vulnerables i marginats. Només així l'aula podrà desplegar plenament el potencial com a lloc de coneixement, defensa i vivència dels drets humans.

Docència crítica: ensenyar des de l'empatia, l'equitat i la justícia social.

Perquè l'aula esdevinga un espai veritablement inclusiu, segur i transformador, el professorat necessita desenvolupar un conjunt de competències professionals que integren l'ensenyament de continguts amb una mirada ètica, social i inclusiva. Ensenyar des d'una docència crítica implica comprendre que l'aprenentatge no és neutre, i que la pràctica educativa pot contribuir tant a reproduir desigualtats com a qüestionar-les i transformar-les.

Des d'aquesta perspectiva, el rol docent va més enllà de la transmissió de coneixements: implica crear entorns d'aprenentatge segurs, no violents, equitatius i inclusius, on tothom pugui participar, aprendre i desenvolupar-se plenament, sense que ningú quedi enrere.

Això requereix empatia, capacitat d'escolta, atenció a la diversitat i compromís amb la justícia social així com eines pedagògiques que permeten respondre a contextos i realitats diverses.

Marc internacional: educació per a la pau, els drets humans i el desenvolupament sostenible.

El novembre de 2023, els Estats Membres de la UNESCO van aprovar la Recomanació sobre l'Educació per a la Pau, els Drets Humans, la Comprensió Internacional, la Cooperació, les Llibertats Fonamentals, la Ciutadania Mundial i el Desenvolupament Sostenible. Aquesta Recomanació —coneguda de manera abreujada com a Recomanació sobre l'Educació per a la Pau, els Drets Humans i el Desenvolupament Sostenible— actualitza la Recomanació històrica del 1974, que fa gairebé cinquanta anys va situar l'educació com un pilar fonamental per a la pau i la comprensió internacional.

Aquesta recomanació reforça el paper de l'educació com a dret humà, bé públic i bé comú, i constitueix la base de la meta 4.7 de l'ODS 4, orientada a garantir que tot l'alumnat adquireixi els coneixements, els valors i les competències necessaris per promoure societats pacífiques, justes i sostenibles.

Principis rectors d'una educació transformadora

La Recomanació estableix que les polítiques, els programes i les pràctiques educatives han de ser transformadores i de qualitat, integrant una sèrie de principis rectors en totes les dimensions de l'educació —formal, no formal i informal—, incloent-hi lleis i polítiques educatives, currículums, pedagogies, formació docent, avaluació, materials didàctics i entorns d'aprenentatge.

Entre aquests principis destaquen una educació transformadora:

- 1. Basada en els drets humans.**
- 2. Permanent, contínua i transformadora**
- 3. Accessible i de bona qualitat (l'educació com a bé públic i comú)**
- 4. Que fomenti la creació conjunta del coneixement.**
- 5. No discriminatòria.**
- 6. Que defensi la llibertat de pensament, creences, religió i expressió, i prohibisca l'apologia de totes les formes d'odi.**
- 7. Que inculque una ètica de la cura, la compassió i la solidaritat.**
- 8. Participativa, principalment mitjançant l'ús ètic i responsable de les tecnologies**
- 9. Que promogui la igualtat de gènere**
- 10. Que s'emmarque en una perspectiva Internacional i mundial, subratllant les interconnexions entre el fet local i el que és mundial**
- 11. Equitativa, inclusiva i respectuosa de la diversitat.**
- 12. Que promogui el diàleg intercultural i intergeneracional.**
- 13. Que garantisca la seguretat, la salut i el benestar de tot l'alumnat, el cos docent i el personal de l'educació.**
- 14. Que conree una ètica de ciutadania mundial i de responsabilitat compartida per a la pau, els drets humans i el desenvolupament sostenible en benefici de totes les persones.**
- 15.**

Objectius d'aprenentatge i competències clau

Per assolir els objectius de la Recomanació, les activitats i els programes educatius s'han d'orientar al desenvolupament integral de l'alumnat, combinant aprenentatges cognitius, socioemocionals i conductuals.

En aquest marc, la docència crítica promou competències clau com ara:

- Les competències de ciutadania
- El sentiment de connexió i pertinença a una humanitat comuna i diversa, i al planeta Terra
- Les competències d'anticipació
- El respecte de la diversitat
- Apoderament, capacitat d'acció i resiliència
- Les competències per prendre decisions
- Les competències de col·laboració
- Les competències d'adaptació i creativitat
- L'autoconsciència
- L'alfabetització mediàtica i informacional i les competències digitals i de comunicació
- El pensament analític i crític
- Les competències de solució i transformació pacífiques de conflictes

Aquesta Recomanació es va elaborar des d'un sentit d'urgència històrica profund. El món travessa una cruïlla marcada per desafiaments globals interconnectats que amenacen la pau, la cohesió social i la mateixa sostenibilitat de la vida al planeta que constitueixen causes estructurals dels conflictes violents i de l'exclusió de milions de persones de l'exercici ple dels seus drets, inclòs el dret a l'educació.

Davant d'aquest escenari, la Recomanació planteja una pregunta clau: ¿Seguirem per un camí insostenible o serem capaços de canviar radicalment de rumb? La resposta que ofereix és clara: l'educació s'ha de situar al centre de la transformació social. Tot plegat, aquestes competències situen el professorat com a agent clau de transformació social, capaç d'acompanyar l'alumnat en la construcció d'una educació compromesa amb la pau, l'equitat i la justícia social.

La corresponsabilitat amb famílies i comunitat.

La corresponsabilitat educativa vol dir reconèixer que l'aprenentatge i el desenvolupament integral d'infàncies i adolescències depenen d'un ecosistema de suports on l'escola, la llar i l'entorn comunitari s'acompanyen i es reforcen mútuament.

Les dades recents del Ministeri d'educació, formació professional i esports (gener 2025) són encoratjadores: l'abandó educatiu primerenc va baixar el 2024 al 13%, la taxa més baixa registrada en la història, amb una reducció de 0,7 punts respecte al 2023 i de cinc punts des de 2018. Si mirem una dècada enrere, la dècada enrere una reducció del 40,7%. La distància amb la mitjana de la Unió Europea també s'ha reduït, passant dels 10,8 punts de fa deu anys als 3,5 punts del 2024.

En aquest context, l'aliança entre professorat, famílies i comunitat és clau per prevenir l'abandonament. La confiança mútua, el diàleg constant i la participació en la vida escolar permeten detectar de manera primerenca dificultats d'aprenentatge, desmotivació o situacions de risc, i actuar abans que es traduïsquen en abandó.

Davant d'un panorama mundial en què la finalització de l'educació primària i secundària avança de manera lenta i desigual, és urgent que les comunitats educatives assumisquen un paper actiu en la construcció d'una cultura comunitària educadora. Però aquesta cultura no s'ha de limitar al fet local: la corresponsabilitat ha d'obrir-se a la solidaritat amb altres països, especialment amb regions empobrides com l'Àfrica subsahariana, on, segons les dades de seguiment dels ODS que realitza l'ONU, milions d'infants encara no poden acabar l'escola primària. Es planteja el repte d'educar des de la consciència que vivim en un món interdependent amb projectes escolars que reforcen la idea que una ciutat cuidadora també és una ciutat solidària amb l'educació de la infància a tot el món.

Com ensenyar el dret a l'educació a infància i a l'adolescència

Educació en valors, ciutadania i drets des de l'àmbit educatiu.

Ser capaç de defensar els teus drets implica, en primera instància, conèixer-los.

Conèixer el dret a l'educació implica formar-se en valors, competències ciutadanes i adquirir compromís ètic des d'edats primerenques. Al currículum LOMLOE, en totes les seues etapes aquestes dimensions estan integrades de forma explícita i transversal.

Es pot reforçar l'ensenyament del dret a l'educació en un procés des de l'individual fins al qual és comunitari durant totes les etapes: l'alumnat aprèn a valorar-se, a conviure, a participar i a exercir els seus drets, entenent que l'educació és un bé propi i també un compromís amb la societat.

D'aquesta manera, l'educació no només es comprén com un dret individual, sinó també com un compromís social i global que contribueix a societats més democràtiques, justes i sostenibles per a totes les persones.

Com ensenyar des d'aquests marcs?

- **De la idea a la pràctica del dret.**

Dissenyar situacions d'aprenentatge que vinculen els continguts de cada àrea amb experiències reals relacionades amb els drets, la participació, el diàleg i la justícia social. Per exemple: vincular l'ensenyament de la història amb processos democràtics actuals.

- **Transversalitat.**

Integrar valors i ciutadania a totes les assignatures, aprofitant que la competència ciutadana és transversal i s'articula en diferents àrees curriculars. Exemple: des de matemàtiques, analitzar estadístiques d'escolarització mundial; des de llengua, treballar relats i testimonis sobre migració o inclusió.

- **Metodologies actives i participatives.**

Afavorir la participació mitjançant projectes d'aula, debats, assemblees i col·laboracions amb l'entorn escolar i comunitari.

- **Avaluació formativa i crítica.**

Valorar i observar com l'alumnat integra la reflexió ètica, el respecte a la diversitat i la participació en la vida escolar i comunitària.

Propostes pedagògiques per etapa educativa.

Educació Infantil: Creixement en harmonia.

L'àrea Creixement a Harmonia estableix les bases d'aquesta competència des de la primera infantesa. Des d'aquesta etapa, el dret a l'educació s'ensenya com a vivència, tot fomentant que cada infant descobreixi que té veu, que mereix ser escoltat i que forma part d'una comunitat d'iguals.

Educació Primària: Competència personal, social i aprendre a aprendre.

A Primària, aquesta competència aprofundeix en el desenvolupament integral de l'alumnat. Aquí, el dret a l'educació es treballa ajudant que cada nen reconega el seu valor i el dels altres, compregui la importància de la cooperació i adquireixi confiança en la capacitat per aprendre.

Educació Secundària: Competència personal, social i aprendre a aprendre.

A l'ESO aquesta competència adquireix una dimensió més complexa, vinculada a la construcció d'una identitat autònoma i socialment compromesa. En aquest nivell, ensenyar el dret a l'educació implica acompanyar l'alumnat en la presa de consciència que el seu aprenentatge no només és un procés individual, sinó un compromís amb la societat: aprendre per transformar i participar.

Educació No Obligatòria.

Al Batxillerat, la competència ciutadana cobra un sentit més madur i global, vinculant l'autonomia personal amb la responsabilitat social i política. Aquí, ensenyar el dret a l'educació vol dir reforçar el compromís amb els drets humans universals, la sostenibilitat i la solidaritat internacional. A la Formació Professional, es vincula la ciutadania amb el món laboral, l'ètica professional i la defensa activa dels drets humans.

A la Formació Professional de Grau Mitjà, la competència social i ciutadana permet a l'alumnat comprendre la realitat social en què viu i actuar de forma responsable en una societat plural. L'alumnat ha de ser capaç de treballar en equip, participar en diferents espais de diàleg i mostrar una actitud de respecte pels drets fonamentals en tots els àmbits.

A la FP de Grau Superior, la competència social i ciutadana s'aprofundeix, exigint maduresa intel·lectual més elevada, ètica i professional. L'alumnat ha de mostrar capacitat per treballar en projectes col·lectius, prendre decisions amb impacte social i actuar com a professionals compromesos amb la justícia, la igualtat i la sostenibilitat.

Des d'Infantil fins a Batxillerat i la Formació Professional, el currículum LOMLOE configura un itinerari on el dret a l'educació es converteix en una experiència personal, social i ciutadana: Progressivament, es fomenta l'autonomia, l'empatia i la convivència pacífica, s'impulsa la responsabilitat democràtica i la consciència crítica i s'amplia progressivament la ciutat. Es vincula la ciutadania al món laboral, l'ètica professional i la defensa activa dels drets humans.

D'aquesta manera, cada etapa educativa contribueix a formar persones capaces d'aprendre, conivir, participar i transformar fent del dret a l'educació un pilar real de desenvolupament personal i social.

Dinàmiques d'escolta , participació i protagonisme infantil i juvenil.

Com ensenyar el dret a l'educació, doncs? Evidentment, amb i per a l'alumnat. No sense ell! El dret a l'educació inclou ser escoltat i participar activament en les decisions que els afecten. Perquè l'alumnat arribe a defensar el dret a l'educació, cal un camí gradual que enforteixi la confiança, les habilitats de comunicació, la capacitat de cooperació i el compromís social.

Aquí et deixem un full de ruta per guiar aquest procés, però podràs ampliar aquest contingut a l'apartat Educar per a la participació: infància, adolescència i joventut com a subjectes polítics.

1. Fase inicial: l'escolta i l'expressió personal.

- Objectiu: que cada infant es reconega com algú amb veu pròpia.
- Dinàmiques: Assemblees d'aula senzilles per opinar sobre aspectes quotidians.
- Necessitat pedagògica: reforçar l'autoestima, l'empatia i el respecte al torn de paraula.

2. Fase de participació guiada: decisions col·lectives.

- Objectiu: aprendre a deliberar i prendre decisions en grup.
- Dinàmiques: Votacions a l'aula per decidir projectes o activitats, elaborar acords de convivència col·lectiva.
- Necessitat pedagògica: practicar la negociació, el consens i la corresponsabilitat.

3. Fase de protagonisme compartit: projectes d'acció.

- Objectiu: experimentar la participació com a acció transformadora dins i fora de l'escola.
- Dinàmiques: Creació de Comitès o consells d'estudiants. Disseny de projectes solidaris o de millora del centre (ex. campanyes ambientals, de convivència o d'inclusió).
- Necessitat pedagògica: vincular els aprenentatges a problemes reals, desenvolupar pensament crític i habilitats de treball en equip.

Col·laboració amb les famílies: claus per a una comunitat educativa compromesa

Què poden fer les famílies per contribuir a assolir el dret a l'educació.

L'escola no pot garantir el dret a l'educació de manera aïllada: el compromís de les famílies és un pilar fonamental per a assegurar aprenentatges significatius, la participació activa de l'alumnat i la construcció d'un entorn educatiu inclusiu i just.

Les famílies no només són el primer context socialitzador de l'alumnat i tenen responsabilitats en desenvolupament integral, sinó que també poden formar part de la societat civil organitzada, amb capacitat per incidir en la vida dels centres educatius i en la definició de polítiques públiques.

De quina manera poden contribuir a garantir el dret a l'educació?

Acompanyar l'aprenentatge: donar suport a l'estudi, fomentar hàbits de lectura i curiositat i acompanyar projectes d'aula i activitats extraescolars. Això implica gaudir de l'aprenentatge, que no és una cosa que es pugui compartir amb paraules, sinó amb experiències. Les famílies també han de fomentar la cultura!

Impulsar la participació: animar l'alumnat a expressar opinions, participar en decisions escolars i assumir responsabilitats dins de la comunitat educativa i que això comporta implicar-se a la vida escolar. No només amb comunicacions amb el professorat!

Promoure l'equitat i la inclusió: respectar i valorar la diversitat, fomentar la inclusió al centre amb programes que protegeixen l'alumnat és un desafiament per contribuir a la construcció d'un entorn no sols no discriminatori, sinó més segur des d'una mirada interseccional.

Defensar els drets educatius: involucrar-se en debats i decisions sobre l'organització del centre i l'accés a recursos, assegurant que tot l'alumnat tinga les mateixes oportunitats.

Les limitacions econòmiques, sumades a problemes relacionats amb els resultats de l'aprenentatge i les taxes d'abandonament escolar, persisteixen a les zones marginalitzades, cosa que subratlla la necessitat d'un compromís global continu per garantir una educació inclusiva i equitativa per a tothom.

Defensar valors per a una societat democràtica i formar nenes, nens i adolescents en uns valors ètics, cívics, per a la bona convivència al centre escolar, així com a la societat.

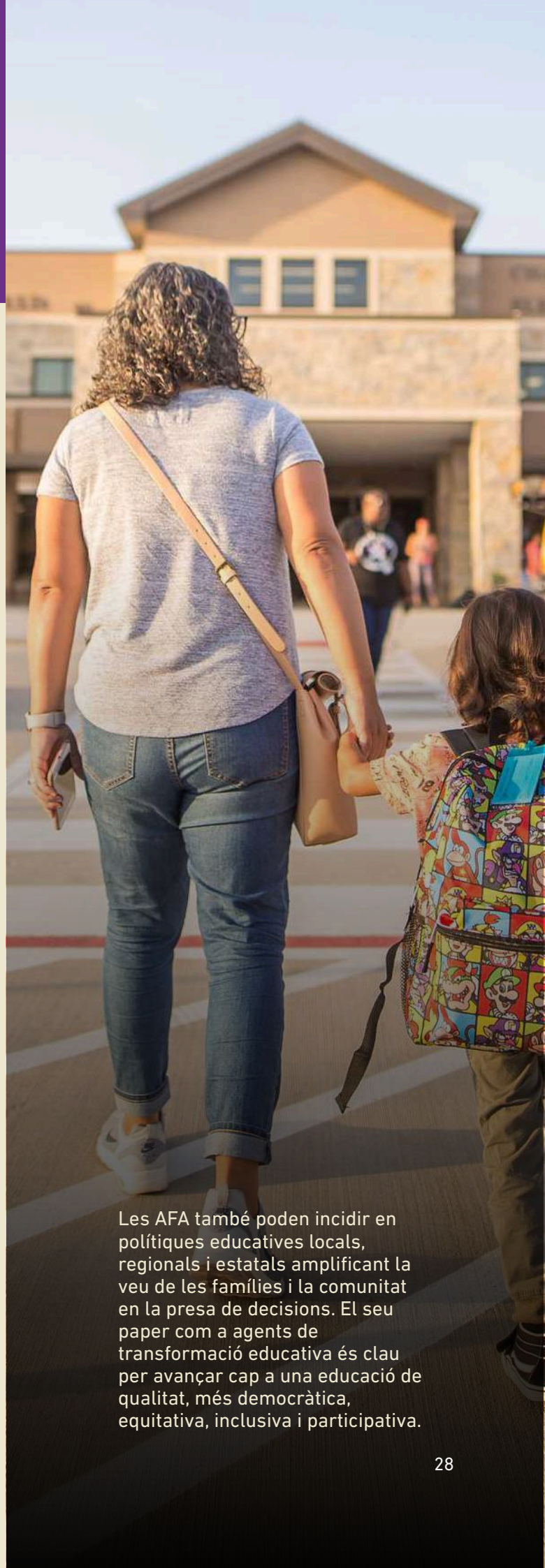
Associacions de Famílies de l'Alumnat (AFA) com a agents clau de transformació educativa

Les **Associacions de Famílies de l'Alumnat (AFA)** són molt més que un suport logístic als centres: constitueixen estructures fonamentals de participació ciutadana que connecten l'escola amb la comunitat i reforcen el dret a l'educació com a bé comú. Com que és el nexa entre alumnat, famílies, professorat i entorn social, les AFA tenen la capacitat d'impulsar canvis tant dins dels centres educatius com al conjunt de la societat.

Entre les seues funcions destaquen:

- **Participar en la presa de decisions: formen part de l'elaboració de disposicions educatives a més d'intervenir en òrgans de control i gestió escolar.**
- **Promoure la formació i la informació de les famílies: organitzen activitats, tallers i recursos que enforteixen les competències educatives de les famílies, generant un catalitzador d'inclusió poderós.**
- **Representar els interessos de les famílies: actuen com a portaveus de les necessitats i la interseccionalitat de l'alumnat i de les seues famílies davant del centre educatiu, l'administració i altres entitats. Les famílies en risc d'exclusió de vegades no poden participar de les AFA, però han de representar els seus interessos i necessitats.**
- **Potenciar la llengua i la cultura: contribueixen a preservar i promoure les identitats culturals i lingüístiques pròpies de cada territori per al respecte a la diversitat i la inclusió.**

Gràcies a aquestes funcions, les AFA també són actors d'incidència política i social, capaços d'amplificar la veu de les famílies i de les necessitats de la comunitat en la presa de decisions.

Les AFA també poden incidir en polítiques educatives locals, regionals i estatals amplificant la veu de les famílies i la comunitat en la presa de decisions. El seu paper com a agents de transformació educativa és clau per avançar cap a una educació de qualitat, més democràtica, equitativa, inclusiva i participativa.

Formació i diàleg família-escola: educar en aliança.

La col·laboració entre famílies i escoles és un dels pilars per avançar cap a l'ODS 4: garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat per a tothom.

En aquest context, l'aliança família-escola adquireix una rellevància estratègica: no és només acompanyar l'aprenentatge individual, sinó contribuir de manera directa al compliment d'una meta global.

- **Trobades regulars: reunions, tallers i assemblees on es compartisquen experiències, expectatives i objectius educatius, per aprendre col·lectivament.**
- **Formació amb famílies: cursos sobre pedagogia, drets humans, valors cívics i acompanyament a l'aprenentatge.**
- **Comunicació bidireccional: eines de comunicació clares i accessibles que permeten intercanviar informació i resoldre dubtes de manera conjunta.**
- **Projectes conjunts: iniciatives que involucren alumnat, famílies i professorat en la resolució de problemes reals o en accions de millora del centre i de la comunitat.**

Educant en aliança, les famílies deixen de ser observadores passives i esdevenen sòcies actives del procés educatiu, enfortint la cultura de drets, l'equitat i la participació.

Educar en aliança vol dir transformar la relació família-escola en un compromís col·lectiu pel dret a l'educació. Les famílies deixen de ser observadores externes per esdevenir agents actius de canvi, capaços d'enfortir la cultura de drets, l'equitat i la participació democràtica. D'aquesta manera, cada acció local —des d'una tutoria compartida fins a un projecte comunitari— es connecta amb el desafiament global de garantir que ningú no quedi enrere en el seu dret a aprendre.

Educar per a la participació: infància, adolescència i joventut com a subjectes polítics

Dret a la participació

El dret de la participació ve recollit l'article 25 de la Declaració Universal dels Drets Humans, i l'ODS 16 reconeix el dret de totes les persones a formar part activa de les decisions dels assumptes públics.

A l'Estat espanyol, l'article 23 de la Constitució específica no només el dret de la ciutadania a participar en els assumptes públics, sinó també en la presa de decisions que els afecten.

Així mateix, si bé aquest marc també fa referència als drets de la infància, l'adolescència i la joventut, es disposa més específicament a la ja esmentada Convenció dels Drets dels Infants, encarregada de defensar els drets d'infància i adolescència. L'article 12 recull el dret de la infància a ser escoltada i garantir que puguin expressar la seua opinió amb llibertat plena.

Participació infantil/adolescent i juvenil a l'aula i a la comunitat.

Arribant a aquest punt potser ens trobem amb la pregunta... Què té a veure l'educació de qualitat amb la participació?

A través de la participació activa, la infància, l'adolescència i la joventut estan capacitades per exercir un paper vital en el seu propi desenvolupament, així com en el de les seues comunitats, ajudant-los a aprendre habilitats essencials per a la vida, a desenvolupar coneixements sobre drets humans i ciutadania i a promoure una acció cívica positiva.

Per participar-hi eficaçment, han de rebre les eines adequades, com ara informació, educació i accés als seus drets civils, tant en contextos d'educació formal (dins de l'aula) com d'educació no formal (a la comunitat).

Definiríem l'educació formal com a sistema educatiu estructurat, de caràcter institucional, que engloba l'escola o la universitat. Té a càrrec la transmissió vertical de coneixement: professorat-alumne i implica classes obligatòries. Els coneixements adquirits per l'alumnat són certificats segons criteris oficials de la llei educativa. L'educació no formal abasten aquelles activitats educatives planificades fora del pla d'estudis escolar. Consisteix en un procés planificat amb objectius clars basat en l'aprenentatge significatiu i horitzontal: Construït conjuntament els coneixements i les habilitats.

Com promoure una ciutadania activa en l'alumnat, professorat i les famílies.

El 1969, Sherry Arnstein crea l'Escala de la Participació, una teoria que taxonomitza els diferents nivells de participació.

El 1992, Rogert Hart adapta aquest model i crea l'Escala de la Participació Infantil, enfocant-se a la participació de la infància i l'adolescència.

Els nivells són:

1 Manipulació: Es fan servir veus infantils per a transmetre missatges de persones adultes sense que les infàncies compreguen la situació o les seues accions.

2 Decoració: La infància és usada com a "decoració" per enfortir interessos de les persones adultes, sense una participació real.

3 Simbolisme: La participació és aparent. La infància expressa la seua opinió, però no té cap incidència real.

4 Informació i consulta: La infància comprén les intencions del projecte i els seus rols, i se'l consulta per decidir si hi participa.

5 Decisions compartides: Les persones adultes inicien el projecte, però la presa de decisions es comparteix entre elles i la infància.

6 Projectes engegats per persones adultes i dirigits per infància: La iniciativa és de persones adultes, però la infància té paper significatiu en la direcció i l'execució del projecte.

7 Projectes engegats i dirigits per infància: S'organitza sola, proposant, dirigint i executant una activitat sense intervenció adulta.

8 Projectes engegats i dirigits per infància amb suport adult: Comença els projectes, però reben suport per millorar i desenvolupar les seues iniciatives.

Perquè des de l'educació es promoguen pas a pas aquests espais de participació, cal:

- Marcar una diferència positiva a la vida de la joventut. La participació no s'ha de veure com un fi, sinó com un mitjà per aconseguir un canvi positiu a la societat.
- Promoure una escolta activa entre alumnat, professorat i famílies.
- Estimular les parts, especialment la infància i l'adolescència, a desenvolupar noves habilitats i a guanyar més confiança.
- Orientar les persones adultes en el reconeixement dels talents i el potencial de la infància i adolescència.
- Estimular la infància i l'adolescència a assumir la responsabilitat dels seus actes i decisions.
- Acompanyar les persones joves a entendre com funciona la participació i el sistema democràtic.
- Donar suport a les persones adultes en la comprensió de les necessitats i el punt de vista de la joventut.
- Crear un espai perquè la infància i l'adolescència actuen en benefici de tota la comunitat.
- Desenvolupar les competències de les persones adultes perquè puguin treballar eficaçment amb infància i joventut.
- Fer que el procés de presa de decisions siga més representatiu.
- Estimular nous enfocaments i idees per resoldre problemes locals i regionals.

Propostes pedagògiques per etapa educativa.

Propostes d'acció local: des de l'aula al municipi.

La incidència política consisteix en la voluntat i acció col·lectiva mitjançant diferents estratègies socials, per promoure transformacions a la societat.

Les pràctiques associades a la incidència política, però, responen a necessitats, motivacions i ús de ferramentes adultocentristes.

És important plantejar-nos fórmules que incloguen la infància i l'adolescència en aquestes accions des de la primera fase, i són conscients que han de respondre també a les seues necessitats i motivacions, com a ciutadania de ple dret.

Com ja hem esmentat prèviament, la participació és un procés.

En primer lloc, cal preparar les persones, per després treballar amb els grups i finalment posar el focus a la comunitat. És en aquesta fase on entra la interacció i actuació amb altres accions socials, i en què hi ha unes condicions per a la transformació social.

Incorporar aprenentatges per a la participació i l'autoorganització és clau perquè qualsevol grup pugui evolucionar i incidir a la seua realitat.

Les diferents maneres d'incorporar aquests aprenentatges es construeixen en la relació entre grup, persones dinamitzadores i comunitat, conformada per centre educatiu, veïnat, associacions i tercer sector local, altres organitzacions, negocis i col·lectives.

Si bé parlem de processos lents, per poder arribar a aquest punt, cal l'execució de programes educatius específics i generar espais de participació sostenibles, vinculant intencionadament el fet educatiu amb l'acció social.

1. Reflex d'una hegemonia social que suposa una discriminació d'edat i suposa pràctiques que sustenten la superioritat de les persones adultes, deslegitimant la participació de la infància i la joventut en igualtat de condicions i consideracions.

Activitats Educatives

Aquest apartat reuneix un conjunt de propostes pràctiques dissenyades perquè tant el professorat com les famílies -a través de les AFAs (Associacions de Famílies de l'Alumnat)- puguin portar a l'acció els principis i els continguts treballats a la guia. L'objectiu és transformar les reflexions en experiències concretes de participació, diagnòstic i millora, posant la infància i l'adolescència al centre com a protagonistes del seu dret a l'educació.

Les activitats s'organitzen en dos blocs:

- **Activitats amb AFAs:** orientades a enfortir el paper de les famílies com a agents de canvi, a través del diagnòstic educatiu del centre, des d'una perspectiva solidària, la detecció de necessitats juntament amb l'alumnat i la incidència política davant d'administracions, comunitat i entitats vinculades.
- **Activitats amb professorat:** enfocades a l'acompanyament pedagògic, la construcció de fulls de ruta que transformen necessitats en propostes de millora, i el desenvolupament d'itineraris de participació infantil i juvenil, incloent-hi assemblees, processos de presa de decisions i elaboració de manifestos per a la incidència política.

A més, a l'apartat d'Annexos trobareu els materials descarregables necessaris per a implementar aquestes activitats a l'aula, a la comunitat educativa i en espais de participació conjunta entre alumnat, famílies i professorat.

Activitats amb Associacions de Famílies de l'Alumnat:

1. Diagnòstic educatiu al centre, des d'una perspectiva solidària.

L'objectiu d'aquesta activitat és implicar les famílies en un diagnòstic participatiu del centre educatiu, que visibilitze les necessitats del centre respecte al dret a l'educació i connecte els resultats amb els indicadors de l'ODS 4, analitzant la realitat escolar des dels eixos de pertinència, equitat, inclusió, participació, aprenentatges i recursos per tal de generar propostes comunitàries de millora.

La idea és que les famílies puguin recollir la veu de la infància i l'adolescència, treballant durant la sessió entre elles, i després organitzar el contingut fent un procés participat amb l'alumnat si en tenen la possibilitat.

Per això partirem des d'una mirada interseccional entenent la identitat com a moltes facetes en diàleg (gènere, diversitat funcional, origen cultural, situació socioeconòmica, llengües minoritzades...) que poden trobar més grau de privilegi o opressió en funció dels poders hegemònics de la nostra societat.

A continuació, explorarem com aquestes identitats interactuen amb el centre educatiu per identificar com generar un espai inclusiu que desenvolupi les metes de desenvolupament sostenible de l'ODS 4.

Silent Floor per a la detecció de necessitats.

Per recollir les percepcions de les famílies sobre la situació del centre educatiu des d'una mirada interseccional, assegurant que totes les veus s'expressen sense que dominen les persones més parladores, i fomentant una reflexió col·lectiva per generar un espai més segur utilitzarem la metodologia *Silent Floor*.

Inspirada al *World Café* (metodologia que trobaràs a la pàgina 36) però sense conversa directa entre persones. En canvi, les famílies es desplacen per l'espai, observen imatges o preguntes germinadores i expressen les seues idees de manera individual mitjançant post-its. Al final, la persona dinamitzadora facilita la lectura col·lectiva i obre la discussió general.

Aquesta metodologia assegura que totes les famílies es puguin expressar, fins i tot les més tímides o aquelles amb dificultats d'idioma. A més, genera un material gràfic i molt visual que facilita la posterior sistematització de resultats.

Accessibilitat: Si hi ha persones amb barreres lingüístiques, busqueu suport en una persona que domine el vostre idioma i la llengua vehicular de la sessió, o utilitzeu un traductor per comunicar-vos per escrit.

Preparació de l'espai (10 minuts):

- Es col·loquen 6 estacions de treball a la sala, una per cada eix: pertinença, equitat, inclusió, participació, aprenentatges i recursos.
- A cada estació hi ha:
 - Una cartolina gran amb el títol de l'eix i preguntes guia.
 - Informació rellevant del centre (ex: fotos de les aules, rampes d'accés, llibres, activitats, gràfics de resultats, etc.).
 - Retoladors i post-its de colors.

1. Introducció de la sessió (30 minuts)

- Breu presentació del dret a l'educació com a bé comú.
- Explicació dels sis eixos:
 - **Pertinença: El que s'aprén al centre educatiu connecta amb les necessitats del nostre context?**
 - **Equitat: Hi ha tracte just i les mateixes oportunitats per a tot l'alumnat?**
 - **Inclusió: S'eliminen barreres per a l'alumnat que té més dificultats?**
 - Explicarem la perspectiva interseccional entenent la identitat de l'alumnat com a moltes facetes en diàleg (gènere, discapacitat, origen cultural, situació socioeconòmica, llengües minoritzades...) que poden trobar més grau de privilegi o opressió en funció dels poders dominants de la nostra societat. Podeu utilitzar la gràfica de l'ANNEX 1 de la pàgina 43.
 - **Participació: S'escolta la veu d'alumnat i de famílies en les decisions?**
 - **Aprenentatges: Es garanteixen aprenentatges bàsics (lectura, aritmètica, competències)?**
 - **Recursos: Hi ha prou docents, materials, infraestructures i tecnologia?**

Comprentent la interseccionalitat. Podeu utilitzar els eixos de la identitat de l'ANNEX 2 de les pàgines 44-48.

Col·locació dels "papers d'identitat" a la paret, als diferents extrems de la sala.

- **Gènere i expressió de gènere** → ser xiquet, xiqueta, persona no binària...
- **Pertinença cultural** → origen racialitzat, pertinença a minories ètniques (ex. poble gitano...)
- **Classe social** → condicions materials de vida, accés a recursos bàsics, nivell d'ingressos familiars.
- **Orientació sexual** → identitat afectiva i sexual (heterosexual, homosexual, bisexual...)
- **Diversitat funcional** → diversitat funcional física, sensorial, intel·lectual o psicosocial.
- **Llengua i cultura** → llengua materna, llengua d'escolarització, pràctiques culturals, pertinença a comunitats lingüístiques minoritzades.
- **Situació migratòria o origen** → ser d'una altra comunitat autònoma desplaçada, migrant, refugiat/ada o fill/a de famílies persones migrants.
- **Situació familiar** → diversitat de models familiars (monoparentalitat, famílies reconstituïdes, acolliment, adopció, famílies homoparentals, etc.).
- **Pots demanar a les famílies que et donen exemples que no es vegem recollits ací.**

La persona facilitadora llegeix les preguntes adaptades, i cada participant (cada família haurà de pensar en el nucli familiar) s'acosta al paper que millor represente la seua resposta (en poden connectar diversos).

- **Exemples de preguntes:**

Pertinença (La nostra llengua, cultura, arrels, context local)

- La part de la nostra identitat que mai no s'esmenta en els continguts escolars és...
- La faceta de la nostra identitat que m'ajuda a donar sentit a allò que s'aprén al centre és...

Equitat (justícia amb el gènere, classe social, situació econòmica o administrativa)

- La faceta de la meua identitat que em fa sentir que m'he d'esforçar més que els altres perquè fa que tinga més dificultats per accedir a les mateixes oportunitats que altres...

Inclusió (les nostres capacitats física/cognitiva, procedències, diversitat)

- La part de la meua identitat que de vegades sent que queda fora de l'aula és...

Participació (la nostra veu a l'escola, rol a la família i comunitat)

- La faceta de la meua identitat que m'impulsa a participar activament al meu centre és...
- La faceta de la meua identitat que em fa sentir que la meua veu no sempre és escoltada és...

Aprenentatges (les meues oportunitats d'estudi, habilitats, suports)

- La faceta de la meua identitat que influeix en els recursos educatius a què puc accedir és...

Recursos (condicions materials, accés a tecnologia, serveis)

- La faceta de la meua identitat que influeix en els recursos educatius a què puc accedir és...

Restitució en plenari.

Com em vaig sentir en el procés? Què vaig descobrir? / Què em va sorprendre?

2. Silent Floor/Sòl silenciós. (60 minuts)

Preguntes guia a cada estació:

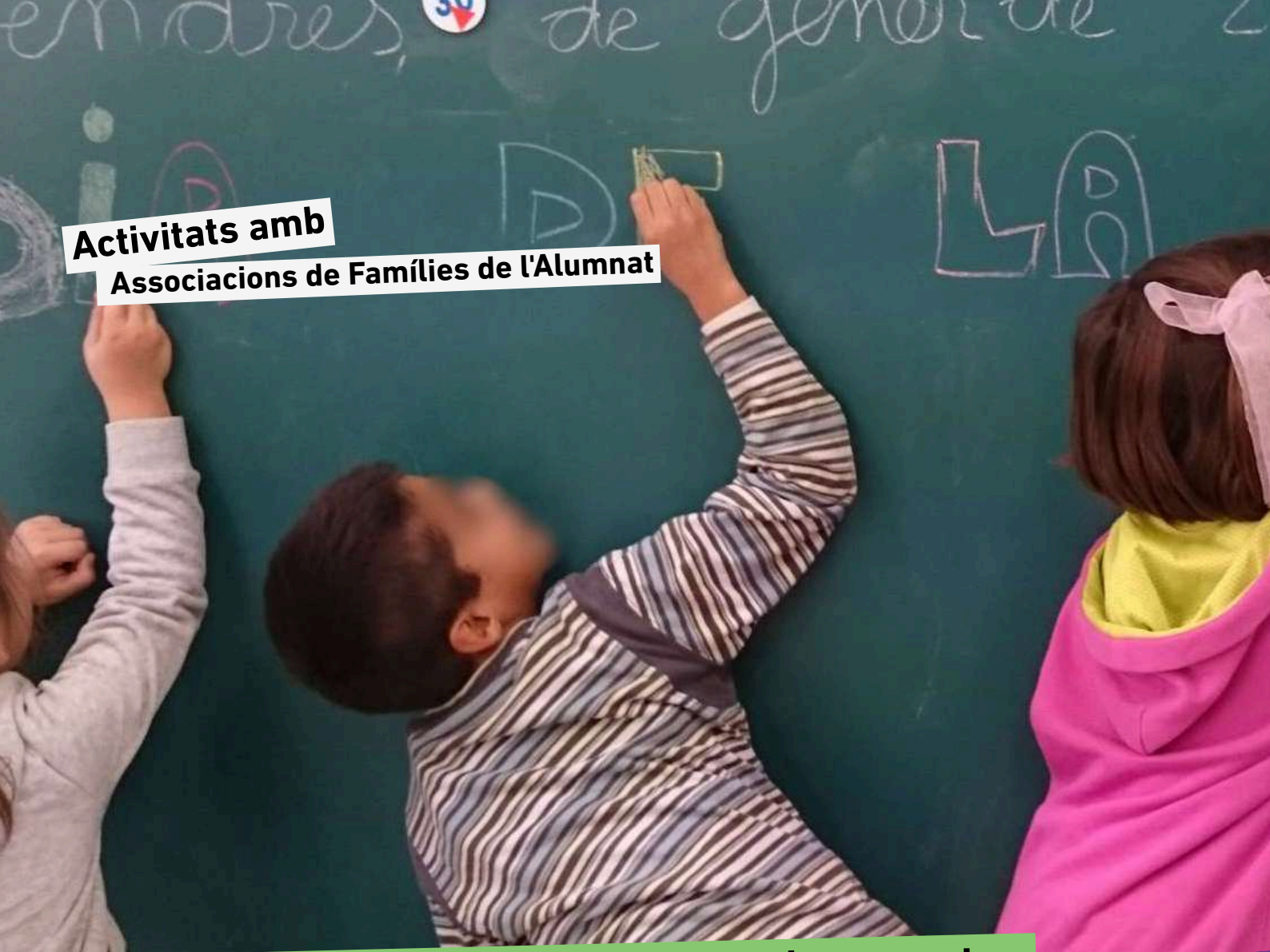
- **Pertinença:** El currículum reflecteix la nostra realitat local i cultural? És significatiu per a l'alumnat?
- **Equitat:** La infància/adolescència participa en igualtat? Què passa amb alumnat migrant del centre? I amb l'alumnat amb diversitat funcional?
- **Inclusió:** Hi ha barreres físiques, lingüístiques o socials que dificulten l'aprenentatge?
- **Participació:** Les famílies tenen espais reals de decisió al centre? Com es podrien ampliar?
- **Aprenentatges:** Es cobreixen els aprenentatges bàsics? Hi ha suports per a qui mostra més endarreriment?
- **Recursos:** Comptem amb suficients materials, professorat i serveis (menjador, transport, tecnologia)? Hi ha suports des del centre escolar per als que tenim més dificultat per obtenir el material escolar bàsic?

Desenvolupament de la dinàmica:

1. Cada família rep un bloc de post-its i un retolador.
2. Durant 20-25 minuts, les famílies circulen lliurement per les estacions. A cadascuna, reflexionen i escriuen les seues aportacions (una idea per post-it) que enganxen a la cartolina. Podeu trobar una plantilla per a les estacions a l'ANNEX 2 de la pàgina 44.
 - Poden ser observacions, experiències, exemples de problemes o propostes de millora.
 - Es recomana fer servir diferents colors per a diferenciar: verd (fortaleses), groc (aspectes a millorar), vermell (reptes o barreres greus).
3. Finalitzada la ronda, la persona dinamitzadora (5-10 minuts) organitza les aportacions i les llegeix en veu alta, agrupant idees similars.
4. **S'obre una discussió col·lectiva (20-25 min) on es comenten coincidències, propostes destacades i punts en què hi haja diversitat d'opinions.**

3. Avaluació de la sessió (20 minuts):

Consideres que el diagnòstic ha recollit de manera representativa les veus de la infància, l'adolescència i les famílies, i que pot servir com a base per a proposar millores comunitàries al centre?

Activitats amb

Associacions de Famílies de l'Alumnat

2. Incidència política per al trasllat de propostes de millora i compromisos de canvi.

Aquesta activitat té com a propòsit enfortir les competències de compromís cívic de les associacions de famílies, oferint-los eines per comprendre millor com funciona la participació ciutadana i com exercir-la de manera efectiva a l'àmbit educatiu per defensar el Dret a l'Educació.

A través d'un treball pràctic, les famílies elaboraran un pla d'incidència al voltant d'un dels eixos diagnosticats prèviament de l'ODS4 (pertinència, equitat, inclusió, participació, aprenentatges o recursos).

El pla inclourà propostes i compromisos concrets que es podran traslladar a diferents actors clau: el mateix centre escolar, les autoritats educatives i administracions públiques, així com la comunitat i les empreses o associacions vinculades a l'educació (serveis de menjador, activitats extraescolars, entitats socials, etc.).

Aquests actors són entesos no només com a destinataris de les demandes, sinó també com a aliats estratègics per avançar cap als objectius de l'ODS4 i garantir plenament el dret a l'educació.

Com fer un pla d'incidència per al dret a l'educació

1. Introducció (15 minuts) Trencagels: “Què és incidència per a mi?”

- Cada participant escriu en una targeta o paper una paraula o frase breu que relacione amb incidència política i participació juvenil.
- Es col·loquen a la pissarra o un paper continu i entre tots hi construeixen un núvol d'idees.
- La persona facilitadora aclarirà conceptes clau:
- **Participació juvenil: implica que la infància, l'adolescència i la joventut forme part activament en processos, institucions i decisions que afecten les seues vides, aportant la seua veu en diversos assumptes socials, polítics i econòmics.**
- **Incidència política: és l'ús de la veu col·lectiva per promoure, recomanar o impulsar canvis en polítiques, programes i pràctiques, garantint drets i exigint rendició de comptes als qui prenen decisions.**
- **Política pública: és un conjunt de principis, plans o normes que orienten les decisions i accions de governs i institucions, influint directament a la vida quotidiana de les persones.**

2. Desenvolupament

El grup gran es dividirà en 6 grups de 4 persones.

Fases i temps

1. Elecció de l'eix temàtic i connexió amb l'experiència – 5 min.

Cada grup tria l'eix en què vol treballar (pertinència, equitat, inclusió, participació, aprenentatges, recursos). Comparteixen experiències personals vinculades a l'eix.

2. Definir el canvi desitjat – 10 minuts.

Cada grup respon: Quin canvi específic volem assolir en aquest eix a la nostra escola?

3. Formular objectius d'incidència – 10 min.

Es concreten 1 o 2 objectius clars i assolibles que permeten avançar cap al canvi desitjat.

4. Construir la història i la narrativa – 15 min.

Cada grup redacta un missatge breu (90 segons) que explique la importància del tema, la proposta i el seu impacte positiu.

5. Recollir evidència i aliats – 15 min.

S'identifiquen dades, testimonis o informes que donen suport a la proposta. Es llisten possibles aliats: famílies, alumnat, professorat, associacions, institucions.

6. Crear el Pla d'acció – 20 min

| Objectiu | Accions clau | Responsables | Termini | Resultats esperats | Amb almenys 3 accions clau, almenys 2 responsables i almenys 3 resultats esperats, un pla esquemàtic, a continuar desenvolupant més enllà de la sessió.

7. Tancament i compromisos col·lectius – 30 min. Cada grup presenta en 2 minuts el pla. Al plenari s'acorda un primer pas col·lectiu (ex. elaborar un document conjunt per al consell escolar).

Indicacions generals

A cada grup se li lliuraran les preguntes orientatives de cada fase, disponible a l'ANNEX 3.A a la pàgina 49 i el model 3.B de la pàgina 50 impreses a DINA4 o DINA3 juntament amb material per escriure (bolígrafs, retoladors...) La persona facilitadora podrà donar les instruccions fase per fase, evitant la sobrecàrrega d'informació i mantenint l'atenció del grup.

1. Identificar el problema de cada eix i connectar amb l'experiència.

En grups menuts, les famílies comparteixen experiències relacionades amb l'eix prioritari, es busca que la conversa connecte amb la necessitat real i genere compromís.

Preguntes orientadores:

- Què pensen sobre el problema escollit i com els afecta?
- Com s'han involucrat en aquest tema i quines experiències han tingut?
- Quines oportunitats o solucions potencials han identificat?
- Estan disposats a implicar-se en activitats d'incidència?

2. Definir el canvi desitjat

Cada grup respon a la seua fitxa a la pregunta guia: Quin canvi específic ens agradaria veure al nostre centre educatiu en aquest eix?

Preguntes orientadores:

- Qui pren les decisions i com s'estableixen les regles?
- Com ens podem relacionar amb aquests responsables (reunions, cartes, peticions, consultes públiques)?
- Quines estructures hi ha a la comunitat per recollir i expressar la veu de les famílies a qui afecta aquesta necessitat?

Exemple: "Volem que l'administració garantisca intèrpret de llengua de signes per a l'alumnat sord a totes les classes i reunions."

3. Formular objectius d'incidència. Cada grup defineix 1 o 2 objectius concrets a assolir durant l'any. Tipus d'objectius possibles:

- Canvis en polítiques escolars.
- Canvis en sistemes o estructures.
- Canvis a les persones que ostenten poder de decisió.
- Noves actituds o comportaments a la comunitat educativa.
- Major sensibilitat sobre el tema.
- Creació d'un grup, xarxa o moviment.

Exemple: "Aconseguir que el Consell Escolar aprovi un pla d'inclusió amb suports específics per a alumnat amb discapacitat."

4. Construir la història i narrativa

- Cada grup redacta un missatge breu (90 segons) que explique:
 - Per què el tema és important.
 - Quina proposta plantegen.
 - Quin impacte tindria a la vida de l'alumnat i les seues famílies.

Exemple: "Avui a la nostra escola tenim 3 estudiants amb discapacitat auditiva sense intèrpret. Això els impedeix participar plenament a classe. Demanem que el centre sol·licite formalment aquest recurs a l'administració. Així garantim una educació inclusiva, com estableix l'ODS4."

Preguntes orientadores:

- Què és important per a les persones a qui volem arribar?
- Què cal escoltar la comunitat per a comprendre la urgència del tema?

- De qui ha de provindre aquest missatge per generar confiança?
- Com volem que s'hi involucren?
- Quin to o llenguatge és més apropiat?

5. Recollir evidència i aliats

- Els grups reflexionen i anoten a la seua fitxa:
 - Quines dades o evidències donen suport a la nostra proposta?
 - Qui són els nostres aliats? (direcció escolar, professorat, alumnat, associacions locals, ONG, institucions).

Exemple: "Hem recollit testimonis de famílies i un informe de l'orientador. Aliats: AAFA, associació local de persones sordes, professorat de suport."

6. Elaborar el pla d'acció

Cada grup plasma les seues idees en una taula d'acció:

| Objectiu | Accions clau | Responsables | Termini | Resultats esperats | Indiqueu almenys 3 accions clau, almenys 2 responsables (podria ser amb caràcter rotatiu) i almenys 3 resultats esperats. Utilitzar l'Annex 3.B de la pàgina 50.

7. Tancament i compromisos col·lectius

- Cada grup presenta en 2 minuts el pla d'incidència.
- En plenari, les associacions acorden:
 - Un primer pas col·lectiu (ex. elaborar un document conjunt per al consell escolar).
 - La base d'un eix comú d'incidència que unifique les propostes individuals.

La persona facilitadora prendrà les fitxes resultants del model de la pàgina 50 i les posarà les unes amb les altres per tancar amb unes reflexions finals. També podeu afegir suggeriments de campanyes d'èxit que conegueu, o reforçar algunes idees.

Tancarem recordant el tamboret de la participació, com una metàfora visual per animar el compromís i l'esperança per als passos següents. Per poder participar-hi necessitem: Poder, Saber i Voler participar. Ací podem assenyalar com gràcies a l'activitat ja volem i sabem com fer-ho. Podem? Recordarem que l'afecte és important, i cuidar-se les unes a les altres entenen les dificultats és allò que permetrà que es pugui continuar amb les iniciatives.

Activitats amb Professorat

1. Full de ruta: Transformant les necessitats detectades en propostes de millora.

L'objectiu d'aquesta activitat és implicar el professorat en el plantejament de propostes d'acció que donen respostes a necessitats detectades respecte al Dret a l'Educació i connecte els resultats amb els indicadors de l'ODS 4.

Si les famílies recullen la veu de la infància i l'adolescència, el professorat se centrarà en les seues necessitats des de la perspectiva del centre educatiu, reflexionant entorn de la pertinència, les competències i les limitacions.

Totes dues activitats seran complementàries.

L'activitat constarà de 4 parts:

- Introducció al marc comú sobre el qual s'assenta el nostre objectiu. Presentació de l'ODS4 i dret a l'educació.
- **Anàlisi de necessitats de la infància i l'adolescència des del centre educatiu.**
- Connexió de les necessitats detectades amb indicadors de l'ODS4.
- Plantejament de propostes d'acció qualitatives. Quines accions viables podem desenvolupar des del centre que tracten les necessitats detectades?
- Sistematització de manifest de compromisos.

Transformant les necessitats detectades en propostes de millora.

L'objectiu d'aquesta activitat és implicar el professorat en el plantejament de propostes d'acció que **donen resposta a necessitats detectades respecte al Dret a l'Educació, connectant els resultats amb els indicadors del ODS 4.**

Per a això, haureu de posar-vos en el lloc de professorat que ja està treballant en un centre educatiu i identificar necessitats reals des de la perspectiva del propi centre, reflexionant entorn de la pertinència de les propostes, les vostres competències com a docents i les limitacions del context. Podeu fer-ho de manera general o prendre com a referència un centre educatiu concret que conegueu, la qual cosa us permetrà ancorar la reflexió a una realitat específica i enriquir el debat amb exemples pròxims.

La dinàmica que utilitzarem per a arreplegar aquesta reflexió col·lectiva és el *World Café*, o *café dels pobles*, una metodologia dissenyada per a facilitar converses obertes i creatives en grups grans, accedint a la intel·ligència col·lectiva de la sala. No es tracta d'arribar a una solució predeterminada, sinó d'explorar, contrastar perspectives i construir conjuntament a partir del que cada persona aporta.

Ens dividirem en grups de 4-5 persones, cadascun en una de les 6 taules. Si som més de 30 participants, es duplicarà l'activitat i es treballarà amb 12 taules en paral·lel. En cada taula s'abordarà un dels sis valors bàsics per a una educació de qualitat: pertinència, equitat, inclusió, participació, aprenentatges i recursos.

Cada grup girarà per totes les taules al llarg de la sessió, completant i enriquant el treball que els grups anteriors hagen deixat. Com a norma comuna a totes les rondes, cap grup podrà eliminar informació aportada prèviament: només es podrà afegir nova informació o expressar disconformitat de forma raonada. Això garanteix que totes les veus romanguen en la taula.

La dinàmica es desenvoluparà en tres categories successives:

En primer lloc, treballarem **les Necessitats**. Cada grup realitzarà una pluja d'idees sobre les necessitats associades al valor de referència de la seua taula, pensant sempre des de la mirada del centre educatiu i amb una perspectiva interseccional que tinga en compte el gènere, la diversitat funcional, l'origen cultural, la situació socioeconòmica i les llengües minoritzades, entre altres factors. Després del temps assignat, el grup girarà a la següent taula per a completar el que el grup anterior haja aportat. Aquest procés es repetirà fins que tots els grups hagen passat per les sis taules.

A continuació, una vegada completada la ronda de necessitats, passarem **als Indicadors**. En aquesta fase, cada grup seleccionarà 2 o 3 indicadors de l'ODS 4 que es relacionen directament amb les necessitats identificades en cada taula. Per a orientar aquesta selecció, en cada taula estarà disponible el llistat d'indicadors elaborat pel Ministeri d'Educació. En girar, els grups podran mostrar la seua aprovació als indicadors proposats o suggerir afegir o substituir algun, sempre sense eliminar el treball previ.

Finalment, després d'una nova ronda completa, passarem a **les Propostes**. En aquesta fase, els grups hauran de pensar en accions concretes i viables que el centre educatiu podria dur a terme per a donar resposta a les necessitats detectades. Es tracta de passar de la reflexió a l'acció: què podem fer, amb els recursos i competències que tenim, per a avançar cap a una educació més justa i de qualitat?

Per a tancar l'activitat, es llegiran en plenari les conclusions generals de cada taula i s'obrirà un debat col·lectiu per a prioritzar les propostes, identificar quins són realitzables a curt, mitjà i llarg termini, i establir les bases d'un possible full de ruta compartit.

Fases de l'activitat

1. Introducció al marc comú.

La primera part introduirà el marc comú sobre el qual s'assenta el nostre objectiu. Presentació de l'ODS4 i dret a l'educació.

Si es disposa dels resultats del diagnòstic realitzat per les famílies, es presentarà el professorat en aquest punt.

Si s'està fent un treball simultani i no lineal, convindrà crear la informació posteriorment per enriquir totes dues.

2. *World café*: Necessitats, indicadors i propostes

Què és un *World café*?

Es presentarà el *World Café*, metodologia desenvolupada pels consultors de Mèxic Juanita Brown i David Isaacs, per recollir la informació referent a les necessitats de la infància i l'adolescència des del centre educatiu, indicadors vinculats i les propostes d'acció que se'n podrien derivar.

La metodologia del *World Café* no pretén resoldre un problema, sinó que se centra a explorar i innovar en problemàtiques, i està dissenyada com a fòrum per al pensament creatiu i obert, no per conduir la gent a una resposta o solució predeterminada. El *World Café* és un procés de conversa articulada, que té com a objectiu facilitar la discussió oberta i la conversa privada, vinculant idees sorgides de grans grups accedint a la "intel·ligència col·lectiva" de la sala.

A cadascuna de les taules es disposarà un dels 6 eixos temàtics diferents, a partir dels quals s'abordarà a la reflexió col·lectiva.

Els eixos temàtics seran els valors bàsics per a una educació de qualitat: Pertinència, equitat, inclusió, participació, aprenentatges i recursos.

Sobre elles, a més del tema vertebrador, trobarem una divisió de 3 categories:

- **Necessitats de la infància i adolescència des del centre educatiu.**
- **Indicadors existents en relació amb el compliment de l'ODS4 en àmbit educatiu.**
- **Propostes associades a cobrir les necessitats detectades.**

Per abordar aquestes necessitats, es sortirà des d'una mirada interseccional (gènere, discapacitat, origen cultural, situació socioeconòmica, llengües minoritzades...).

Els cartells per a les taules amb els temes es poden trobar a l'Annex 5.

Dinàmica de l'activitat

Es dividirà el gran grup en xicotets grups i se'ls demanarà que es repartisquen per les taules. A cada taula es treballarà una de les categories. Se'ls indicarà que giren de taula, completant la informació que els altres grups de companyes i companys disposen sobre cadascun dels temes vertebradors.

En primer lloc, es començarà per les necessitats. Cada grup disposarà de 10 minuts per fer una pluja d'idees de necessitats associades al tema/valor de referència a taula. Passat aquest temps, el grup girarà al costat de la taula següent, en què disposarà de 5 minuts per completar la informació del grup anterior. Es repetirà per totes les taules.

Un cop tots els grups hagen passat per totes les taules, arribarà el moment de passar a la categoria d'indicadors. Cada grup haurà de seleccionar 2-3 indicadors de l'ODS 4 que es relacionen directament amb les necessitats identificades a la primera taula. A les següents, hauran de mostrar la seua aprovació o proposar afegir o substituir indicadors, sense eliminar el treball anterior.

A cada taula es disposarà d'un llistat dels indicadors creats pel Ministeri d'educació com a referència (Annex 6 a la pàgina 55). Els temps assignats seran de 5 minuts per taula.

Finalment, un cop s'haja girat novament per totes les taules, es passarà a la categoria de Propostes. Hi hauran de pensar en accions viables que puguin ser desenvolupades pel centre per abordar les necessitats.

Per a la primera taula es disposarà de 10 minuts i 5 minuts per a les següents.

Com a norma establida per a totes les categories, cap grup no podrà eliminar informació aportada per un grup anterior. Només es pot afegir o mostrar disconformitat.

A la darrera etapa de la dinàmica, es llegiran les conclusions generals de cada grup i arribarà el moment de debatre les propostes i prioritzar-les.

Com es durà a terme la priorització?

S'escriuran a post-its cadascuna de les propostes, indicant a quina necessitat fan referència i conjuntament, es decidirà si és realitzable a curt, mitjà o llarg termini.

Aquesta projecció ens permetrà començar a imaginar un possible Full de ruta que ens situe en un pla d'acció amb temporalitats establides.

Aquest pla serà elaborat a partir de les conclusions recollides al *World Café* i serà unitari per a tot el professorat.

La sistematització del Full de ruta es farà en un document a manera de Manifest de compromisos, realitzat pel mateix professorat, que reculla en un document unitari les propostes, ordenades en temporalitat i que supose un compromís d'aplicació tant individual com col·lectiva, així com a escala de centre educatiu.

Es troba a l'Annex 8, pàgina 58.

Imprimibles que trobaràs als annexos per realitzar la dinàmica:

- Guió amb punts a analitzar a cadascuna de les taules: Necessitats, indicadors i propostes. (Annex 4).
- Cartells per a les taules amb els temes. (Annex 5).
- Llistat d'indicadors. (Annex 6).
- Cartells de curt, mitjà i llarg termini. (Annex 7).
- Model per al Manifest de compromisos. (Annex 8).

Activitats amb Professorat

2. Itinerari d'educació per a la participació amb infància i adolescència.

L'objectiu d'aquesta activitat és capacitar el professorat per implementar un itinerari de participació amb l'alumnat.

Per poder-ho dur a terme, és important que el professorat adquireixi coneixements bàsics sobre l'educació per a la participació i els processos de desenvolupament de participació progressiva de l'alumnat.

Es proposa ací una activitat que el professorat pot fer, per adquirir les competències, però que sobretot puga implementar amb infància i adolescència; i que consta de tres fases de treball.

En primer lloc, treballar el Jo, en l'adquisició de valors fonamentals que ens permet assentar una bona base per treballar la participació, amb un enfocament basat en l'autodescobriment.

En segon lloc, es treballaria el Grup, la capacitat de desenvolupar-se a escala grupal: aprendre conjuntament, treballar en equip, la comprensió de ser part també d'una cosa que pot com a part també d'una cosa que pot ser col·lectiva.

En tercer lloc, s'introduiria la perspectiva comunitària i la capacitat d'actuar sobre el territori, més enllà de l'aula.

Dinàmiques per a la participació

Al començament, definirem què és la participació i reflexionarem sobre la seua existència als centres educatius.

La participació no té una definició específica.

Anna Sellarès i Cirach (2003) defineix la participació com "la capacitat de decidir sobre tot allò que ens afecta directament o indirectament a la nostra vida."

Participem quan podem decidir sobre allò que condiciona el nostre entorn, les nostres relacions i les nostres possibilitats de desenvolupament personal i col·lectiu". Carlos Giménez (2000), per la seua banda, afegeix que "fa referència a estar en present en, ser part de, ser pres en compte per i per, involucrar-se, intervenir. Participar és incidir, influir, responsabilitzar-se. La participació és un procés que enllaça als subjectes i els grups. Ser participant implica ser coparticip, cooperant."

Roger Hart (1993), amb anterioritat, la descriu com "la capacitat per reflexionar decisions que siguen reconegudes per l'entorn social i que afecten la vida pròpia o la vida de la comunitat on un viu. Moreno Mejías i De la Riva insisteixen que la participació no es produeix de forma espontània, sobretot si es pretén que siga organitzada."

El tamboret de la participació és una proposta visual que ens permet destriar les tres potes que fan possible la participació: El VOLER (motivació), el SABER (formació) i el PODER (temps i espais).

Cal que les persones VULGUEN formar-ne part, intervenir en el projecte i les activitats.

Es tracta del conjunt d'impulsos, necessitats, desitjos, raons, interessos, motius, incentius, etc. capaços de MOTIVAR a la participació.

Cal que SÀPIA com participar, que compten amb els coneixements, capacitats, habilitats o destreses necessàries per a prendre part, per intervenir en la consecució dels objectius, en la satisfacció de les seues motivacions i per fer-ho,

a més, de forma col·lectiva.

Ens referim, per tant, a la FORMACIÓ com a segona condició necessària per a la participació (per a la tasca, la comunicació i cohesió grupal i el funcionament organitzatiu).

La participació es desenvolupa a diferents nivells: Individual, Col·lectiu, Social i Comunitari.

El professorat realitzarà una sèrie d'activitats que podran replicar amb el seu alumnat.

JO i el tamboret de la participació

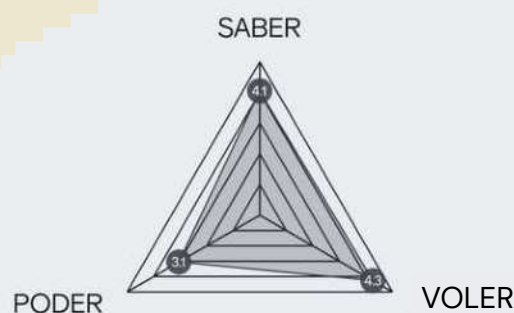
En primer lloc, es durà a terme una activitat de reflexió individual i d'autoconeixement al voltant de la nostra possibilitat, capacitat i motivació a participar-hi.

ada participant disposarà d'una plantilla on hauran d'autoavaluar quant saben, poden i volen participar. Es tracta d'ubicar-se a cada eix del diagrama sent 5 molt i 1 poc. El model de la Fitxa del diagrama VOLER, SABER I PODER apareix a l'Annex 9 de la pàgina 59.

D'aquesta manera s'assentarà una bona base per poder treballar la participació amb un enfocament basat en l'autodescobriment:

Quina és la meua realitat? Quins reptes em travessen? quines són les meues motivacions? Quines coses m'importen? Quines situacions em semblen injustes i voldria canviar? Què em fa bé? Què podria fer jo?

La dinàmica ens ajudarà a reflexionar sobre la nostra possibilitat de participar i ser capaços d'acompanyar el procés de participació amb l'alumnat.

La segona dinàmica anirà adreçada a la capacitat de desenvolupar-se i participar en grup: aprendre conjuntament, treballar en equip, entendre'm com a part també d'una cosa que pot ser col·lectiva. Continuant amb la línia d'autodescobriment, ara és el moment de pensar-nos dins un treball col·lectiu. Per això, és important saber identificar les nostres capacitats i competències pròpies i aprendre a valorar les de les altres persones.

El grup i la carta d'identitat

La identitat va més enllà de ser un concepte individual, també és social i relacional.

Sovint ens trobem una dificultat per identificar aquelles coses que ens caracteritzen i ens donen bé, sobretot per a la infància i l'adolescència. El nivell de dificulta encara més quan entren en el prisma de la identitat aquells trets de personalitat, competències i percepcions que de manera externa l'entorn percep de nosaltres.

Conèixer-nos ens permet escollir i prendre decisions sobre com volem ser i en quins aspectes ens volem implicar.

I tant allò que considerem que som com allò que les altres persones perceben, juga un paper en el rol que ocupem en el grup social, i condiciona amb qui sentim més afinitat i amb qui volem ajuntar-nos per aprendre conjuntament, participar i transformar.

Per iniciar aquest procés, cada participant completarà la seua carta d'identitat (Annex 10, pàgina 60), composta dels elements següents: Un autoretrat · Les meues prioritats · Àrees de millora · Quins són els meus talents o virtuts més destacades · Quins són els meus somnis.

Un cop completen la carta d'identitat, hauran de buscar algú amb qui compartisquen una prioritat, una àrea de millora, un talent i un somni. Podran ser persones independents o trobar alguna persona del grup amb la qual coincideixen més d'un element. Reflexionarán conjuntament on troben aquests punts comuns, amb qui i per què.

Posteriorment, com que totes les persones participants hauran tingut un espai per parlar i conèixer les cartes d'identitat de les altres, arribarà el moment d'agrupar-se entre 4 i 5 persones. Aquests grups xicotets tindran un objectiu: Prenent com a referència la seua carta d'identitat, hauran de crear un acord col·lectiu sobre una qüestió vinculada al centre escolar que els importi i que creuen que hauria de millorar.

No només s'hauran de posar d'acord sobre l'objectiu per a l'acció, sinó en què pot aportar cadascuna de les 4 o 5 persones que conformen el grup.

Finalment, es compartiran al gran grup les conclusions de cada agrupació menuda.

La COMUNITAT i... explorant el territori!

En tercer lloc, s'introduirà la perspectiva comunitària i la capacitat d'actuar sobre el territori, més enllà de l'aula.

Es proposa fer una gimcana fotogràfica amb enfocament educatiu, comunitari i d'exploració de l'entorn (Annex 11, pàgina 61).

Es dividiran en xicotets grups de 4 o 5 persones, els quals hauran de trobar al voltant del centre educatiu diferents ítems que els ajude, de manera lúdica, a conèixer amb més profunditat el seu entorn, des d'una perspectiva crítica.

De cadascun dels ítems, hauran de fer una foto i recollir per escrit un breu resum de què és i per què ho han triat.

L'acostament a la comunitat en conjunt, permet crear identitat compartida, així com reflexionar de manera pràctica quin lloc volem ocupar en aquesta comunitat, conèixer allò que conté i allò que manca, constituint un primer pas per participar-hi activament. I a partir d'aquesta participació trobar ponts entre la comunitat i el centre educatiu, així com espais complementaris que garantisquen l'accés a l'educació de qualitat de la infància i l'adolescència.

Els ítems que es proposen per realitzar la gimcana fotogràfica són:

- Patrimoni/Identitat local
- Comunitat i vida quotidiana.
- Aprenentatge fora de l'aula.
- Enfocament crític.

BIBLIOGRAFIA

- Campanya Mundial per a l'Educació. (2023). Reivindicant el dret humà a l'educació: Formació dirigida a docents i educadors.
- Campanya Mundial per a l'Educació. (2024). Posicionament: Educació en emergències.
- Campanya Mundial per a l'Educació. (s. f.). Posicionament per al FfD4.
- Creant Futur. (s. f.). Itineraris per a la participació.
- Nacions Unides. (1945). Carta de les Nacions Unides.
- Nacions Unides. (1948). Declaració Universal dels Drets Humans.
- Nacions Unides. (1989). Convenció sobre els Drets dels Infants.
- Nacions Unides. (1990). Convenció internacional sobre la protecció dels drets de tots els treballadors migratoris i dels seus familiars.
- UNESCO. (2019). De l'accés a l'apoderament: Estratègia de la UNESCO per a la igualtat de gènere a través de l'educació 2019-2025. UNESCO.
- UNESCO. (2019). Informe de seguiment de l'educació al món 2019. UNESCO.
- UNESCO. (2018). Set consells per afavorir l'educació inclusiva de persones migrants i persones refugiades. UNESCO.
- UNESCO. (2023). Recomanació sobre l'educació per a la pau i els drets humans, la comprensió internacional, la cooperació, les llibertats fonamentals, la ciutadania mundial i el desenvolupament sostenible. UNESCO.

ANNEXOS

En aquesta secció trobaràs els ANNEXOS, una recopilació de materials didàctics dissenyats per facilitar la posada en pràctica de les activitats proposades a la guia.

Tots els documents estan preparats per a imprimir en format DIN A4, cosa que permet utilitzar-los directament als espais educatius.

D'aquesta manera, els annexos es converteixen en una caixa de ferramentes pràctica i accessible, que ajuda a transformar les orientacions de la guia en experiències educatives concretes.

Activitats amb Associacions de Famílies d' Alumnat

1

Diagnòstic educatiu al centre des d'una perspectiva solidària.

ANNEX 1

Roda de poder

ANNEX 2

Eixos d'identitat

2

Incidència política per al trasllat de propostes de millora i compromisos de canvi.

ANNEX 3

Activitat Incidència i Pla d'Acció

Activitats amb Professorat

1

Full de ruta: Transformant les necessitats detectades en propostes de millora.

ANNEX 4

Guió: Necessitats, indicadors i propostes

ANNEX 5

Cartells per a les taules amb els temes

ANNEX 6

Llistat d'indicadors

ANNEX 7

Cartells de curt, mitjà i llarg termini.

ANNEX 8

Manifest de compromisos

2

Itinerari d'educació per a la participació amb infància i adolescència.

ANNEX 9

Fitxa del diagrama VOLER, SABER I PODER

ANNEX 10

Fitxa de la Carta d'identitat.

ANNEX 11

Fitxa per a la gimcana fotogràfica.

¿Cómo podría verse esta guía en acción?

ANNEX 12

Exemple d'aplicació pràctica

Gènere

Ser xiqueta, xiquet, persona no binària...

Pertinença cultural

Origen racialitzat, pertinença a minories ètniques
(ex. afrodescendents, poble gitano, amazic...)

Classe Social

Condicions materials de vida, accés a recursos bàsics, nivell d'ingressos familiars.

Campaña Mundial por la
EDUCACIÓN
Unidad por la diversidad

 **Ayuda
en Acción**

fractals
EDUCACION ARTISTICA

Orientació sexual

Identitat afectiva i sexual (heterosexual, homosexual, bisexual...)

Campaña Mundial por la
EDUCACIÓN
Unidad por la diversidad

 **Ayuda
en Acción**

fractals
EDUCACION ARTISTICA

Diversitat funcional

Diversitat funcional física, sensorial, intel·lectual o psicosocial.

Llengua i cultura

Llengua materna, llengua d'escolarització, pràctiques culturals, pertinença a comunitats lingüístiques minoritzades.

Situació migratòria o origen

Ser d'una altra comunitat autònoma desplaçada, migrant en situació irregular, regular, apàtrida, sol·licitant d'asil, refugiat/ada o descendent de famílies persones migrants

Situació familiar

Diversitat de models familiars (monoparentalitat o monomarentalitat, homoparentals, famílies reconstituïdes, acollida...)

Altres exemples. Fes servir aquesta plantilla per afegir les identitats que el grup necessiti.

Activitats amb

Associacions de Famílies d'Alumnat

2. Incidència política per al trasllat de propostes de millora i compromisos de canvi.

ANNEX 3.A - Full de ruta para desarrollar un pla d'acció.

1. Identificació

Compartiu experiències relacionades amb l'eix prioritari elegit, connectant amb la necessitat real.

Preguntes orientadores:

- Què pensen sobre el problema escollit i com els afecta?
- Com s'han involucrat en aquest tema i quines experiències han tingut?
- Quines oportunitats o solucions potencials han identificat?
- Estan disposats a implicar-se en activitats d'incidència?

2. Definir el canvi desitjat

Quin canvi específic ens agradaria veure al nostre centre educatiu en aquest eix?

Preguntes orientadores:

- Qui pren les decisions i com s'estableixen les regles?
- Com ens podem relacionar amb aquests responsables (reunions, cartes, peticions, consultes públiques)?
- **Quines estructures hi ha a la comunitat per recollir i expressar la veu de les famílies a qui afecta aquesta necessitat?**

3. Formular objectius d'incidència.

Cada grup defineix 1 o 2 objectius concrets a assolir durant l'any.

Tipus d'objectius possibles:

- Canvis en polítiques escolars.
- Canvis en sistemes o estructures.
- Canvis a les persones que ostenten poder de decisió.
- Noves actituds o comportaments a la comunitat educativa.
- Major sensibilitat sobre el tema.
- Creació d'un grup, xarxa o moviment.

4. Construir la història i narrativa

Cada grup redacta un missatge breu (90 segons) que explique:

- Per què el tema és important.
- Quina proposta plantegen.
- Quin impacte tindria a la vida de l'alumnat i les seues famílies.

Preguntes orientadores:

- Què és important per a les persones a qui volem arribar? Què cal escoltar la comunitat per comprendre la urgència del tema?
- De qui ha de provenir aquest missatge per generar confiança?
- Com volem que s'hi involucrin?

5. Recollir evidència i aliats

Els grups reflexionen i anoten a la seua fitxa:

- Quines dades o evidències donen suport a la nostra proposta?
- Qui són els nostres aliats? (direcció escolar, professorat, alumnat, associacions locals, ONG, institucions).

Exemple: "Hem recollit testimonis de famílies i un informe de l'orientador. Aliats: AFA, associació local de persones sordes, professorat de suport." Recordarem que l'afecte és important, i cuidar-se les unes a les altres entenen les dificultats és allò que permetrà que es pugui seguir amb les iniciatives.

6. Elaborar el pla d'acció

Cada grup plasma les seues idees a la taula d'acció que trobaràs al revers d'aquesta fitxa.

| Objectiu | Accions clau | Responsables |
Termini | Resultats esperats |

ací afegirem la clau següent: Com podem des de l'AFA involucrar la infància o adolescència en els passos següents?

Activitats amb

Associacions de Famílies d'Alumnat

2. Incidència política per al trasllat de propostes de millora i compromisos de canvi.
ANNEX 3.B. Model de pla d'acció.

OBJECTIUS	ACCIONS CLAU	RESPONSABLES	TERMINIS
☒ ☒	☒ ☒ ☒ ☒ ☒	☒ ☒ ☒ ☒ ☒	☒ ☒ ☒ ☒ ☒
RESULTATS ESPERATS			

RESULTATS ESPERATS

Activitats amb Professorat

1. Full de ruta: Transformant les necessitats detectades en propostes de millora.

ANNEX 4 - Guió: Necessitats, indicadors i propostes

Necessitats identificades

Indicadors

Propostes

1 Pertinència

Aquells aprenentatges, competències i coneixements que es desenvolupen i transmeten a l'espai educatiu s'han d'adequar a les oportunitats d'aprenentatge, tenir en compte cada context i ser significatius.

FASE 1. Necessitats de la infància i adolescència des del centre educatiu.

FASE 2. Indicadors existents en relació amb el compliment de l'ODS4 en àmbit educatiu.

ANNEX 3. Propostes per cobrir les necessitats detectades.

2 Equitat

Ha de ser garantista del tracte just i equitatiu de totes les persones, reconeixent-ne les diverses necessitats i circumstàncies. Implica identificar i eliminar barreres, assegurant les mateixes oportunitats, combatent les diferències injustes, evitables o remeiables entre persones que es poden veure afectades per dimensions de desigualtat.

FASE 1. Necessitats de la infància i adolescència des del centre educatiu.

FASE 2. Indicadors existents en relació amb el compliment de l'ODS4 en àmbit educatiu.

ANNEX 3. Propostes per cobrir les necessitats detectades.

4 Inclusió

Enfocament educatiu que suposa garantir les mateixes oportunitats, tenint en compte les característiques i els reptes de cada persona i grups, i adaptar-se a les seues necessitats perquè “la garantia d'oportunitats” siga realment justa i equitativa.

FASE 1. Necessitats de la infància i adolescència des del centre educatiu.

FASE 2. Indicadors existents en relació amb el compliment de l'ODS4 en àmbit educatiu.

ANNEX 3. Propostes per cobrir les necessitats detectades.

3 Participació

Incideix en el dret a desenvolupar una participació activa i el ple benefici del procés d'aprenentatge. Per garantir aquesta participació activa, és important que hi haja espais de participació, la predisposició a deixar-los prendre decisions, i que duguin a terme un procés d'aprenentatge de drets i obligacions, responsabilitats i en què desenvolupen pensament crític.

FASE 1. Necessitats de la infància i adolescència des del centre educatiu.

FASE 2. Indicadors existents en relació amb el compliment de l'ODS4 en àmbit educatiu.

ANNEX 3. Propostes per cobrir les necessitats detectades.

5 Aprenentatges

El context d'una persona influeix en la seua capacitat d'aprendre. L'escolarització no garanteix que s'adquirisquen els coneixements que es transmeten ni les competències que han de desenvolupar. És per això que és important incidir en el correcte aprenentatge de la base (lectura i aritmètica), per poder afavorir l'apoderament i el benestar individuals, que repercutirà alhora en la capacitat d'aprenentatge.

FASE 1. Necessitats de la infància i adolescència des del centre educatiu.

FASE 2. Indicadors existents en relació amb el compliment de l'ODS4 en àmbit educatiu.

ANNEX 3. Propostes per cobrir les necessitats detectades.

6 Recursos

La disposició de recursos financers és prioritària per dur a terme una educació de qualitat. A més, és essencial que siga gratuïta i obligatòria, l'increment del nombre de docents, la millora de la infraestructura escolar bàsica i l'adopció de la transformació digital .

FASE 1. Necessitats de la infància i adolescència des del centre educatiu.

FASE 2. Indicadors existents en relació amb el compliment de l'ODS4 en àmbit educatiu.

ANNEX 3. Propostes per cobrir les necessitats detectades.

Llistat indicadors

A l'Estat espanyol, el Ministeri d'educació, formació professional i esports proporciona i actualitza part dels indicadors del sector educació que deriven d'estadístiques i estudis propis o en què participa dins dels marcs internacionals:

4.1

1. Proporció de xiquets, xiquetes i adolescents que, a) als cursos segon i tercer, b) al final de l'ensenyament primari i c) al final de l'ensenyament secundari inferior, han assolit almenys un nivell mínim de competència en i) lectura i ii) matemàtiques, desglossada per sexe.
2. Índex de finalització (ensenyament primari, primer cicle d'ensenyament secundari i segon cicle d'ensenyament secundari).

4.2

1. Proporció de xiquets i xiquetes de 24 a 59 mesos dels quals el desenvolupament és adequat quant a la salut, l'aprenentatge i el benestar psicossocial, desglossada per sexe.
2. Taxa de participació en l'aprenentatge organitzat (un any abans de l'edat oficial d'ingrés a l'ensenyament primari), desglossada per sexe.

Taxa de participació dels joves i persones adultes en l'ensenyament i la formació acadèmica i no acadèmica en els darrers 12 mesos, desglossada per sexe.

Proporció de joves i persones adultes amb competències en tecnologia de la informació i les comunicacions (TIC), desglossada per tipus de competència tècnica.

4.5

Índexs de paritat (entre dones i homes, zones rurals i urbanes, quintils de riquesa superior i inferior i grups com els discapacitats, els pobles indígenes i els afectats pels conflictes, a mesura que es disposi de dades) per a tots els indicadors educatius d'aquesta llista que puguin desglossar-se.

4.6

Taxa d'alfabetització d'persones adultes/joves.

4.7

Grau en què (i) l'educació per a la ciutadania mundial i (ii) l'educació per al desenvolupament sostenible s'incorporen a (a) les polítiques nacionals d'educació (b) els plans d'estudi (c) la formació del professorat i (d) l'avaluació de l'alumnat.

4.a

Proporció de les escoles que ofereixen serveis bàsics, desglossada per tipus de servei.

4.b

Volum de l'assistència oficial per al desenvolupament destinada a beques.

4.c

Proporció de docents amb les qualificacions mínimes requerides, desglossada per nivell educatiu.

Per ampliar la informació, així com accedir als subindicadors de cada indicador, consulteu l'Institut Nacional d'Estadística:

<https://www.ine.es/dyngs/ODS/es/objetivo.htm?id=4869>

Curt termini

Mitjà termini

Llarg termini

Campaña Mundial por la
EDUCACIÓN
Coalición española
www.unesco.org

 Ayuda
en Acción

fractals
EDUCACION ARTISTICA

Campaña Mundial por la
EDUCACIÓN
Coalición española
www.unesco.org

 Ayuda
en Acción

fractals
EDUCACION ARTISTICA

Activitats amb Professorat

1. Full de ruta: Transformant les necessitats detectades en propostes de millora.

ANNEX 8 – Model per al Manifest de compromisos.

Proposta Nº:

Descripció de la proposta:

Temporalitat:

Objectius:

Compromisos col·lectius (professorat):

Compromisos col·lectius (centre educatiu
o equip directiu):

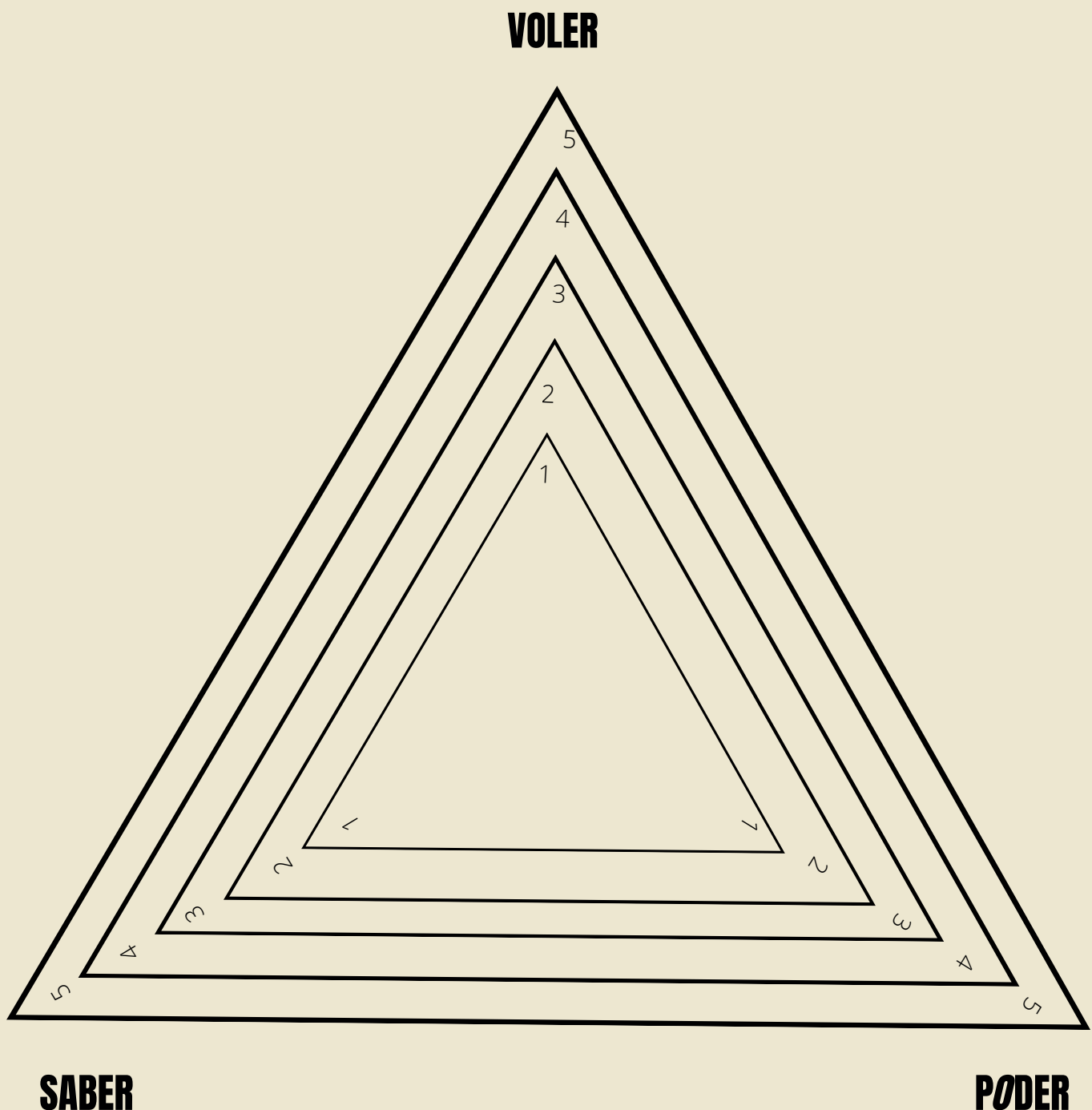
Compromisos individuals

Activitats amb Professorat

2. Itinerari d'educació per a la participació amb infància i adolescència.

ANNEX 9 - Fitxa del diagrama VOLER, SABER I PODER.

Puntua de l'1 al 5 el teu desig, la teva possibilitat i el teu coneixement per participar i/o iniciar un procés de participació. El 1 és la mínima puntuació i el 5 la màxima.

Carta d'identitat.

Autoretrat

Nom:

Edat:

Centre educatiu:

Curs:

Què m'agrada fer més? Amb quines coses gaudeixo més el meu temps i sóc més feliç? Quines són les meues prioritats?

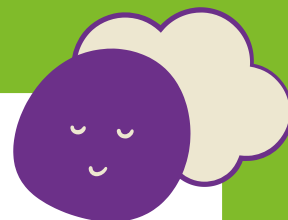
Quines virtuts tinc? Quins són els meus talents? Quins trets de la meua personalitat són positius i què se'm dona bé fer?

Totes les persones tenim àrees de millora... quines són les meues? Què pense que em costa més i en què m'haurien d'ajudar un poc?

Fins i tot quan no dormim, podem somiar. Quins són els meus somnis? Quines aspiracions tinc? Poden ser del futur, però també podria ser un somni que tinguem per al present.

Gymkana fotogràfica!

1

Patrimoni i identitat local.

Una botiga o negoci amb molts anys d'història (entrevistar breument el propietari).

2

Comunitat i vida quotidiana.

Una persona gran amb ganes de compartir alguna cosa sobre el barri (una frase curta).
Un espai de reunió/joc/referència per a la infància o adolescència
Una iniciativa solidària o comunitària (banc d'aliments, hort urbà, mural col·laboratiu, associacions...)
Un senyal o cartell en un altre idioma (diversitat cultural).

3

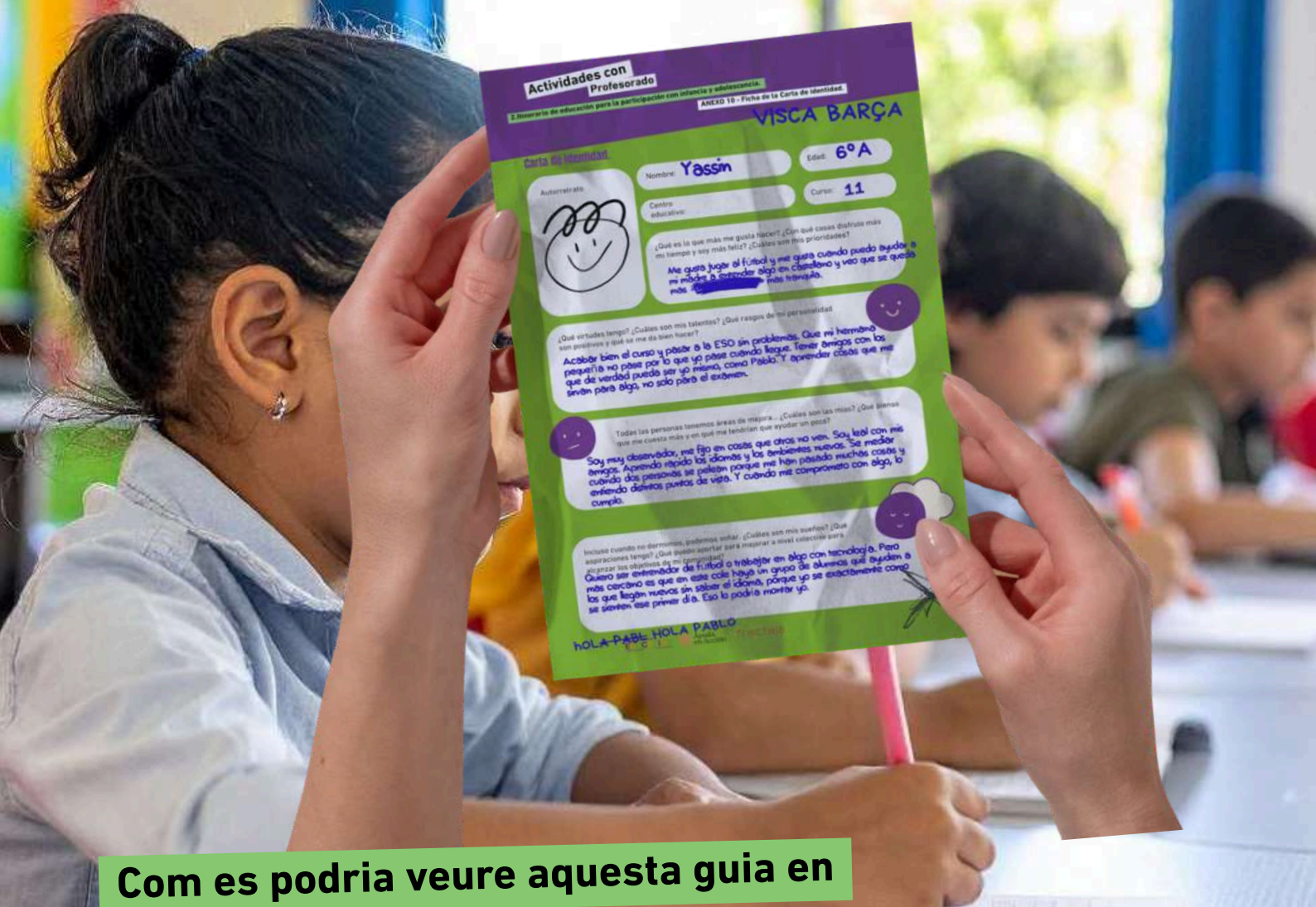
Enfocament crític.

Cosa que t'agrada del teu barri.
Una cosa que t'agradaria canviar o millorar (i com ho farien).

4

Aprenentatge fora de l'aula.

Un lloc on es pugui aprendre alguna cosa sense ser un centre educatiu (biblioteca, associació, taller...).

Com es podria veure aquesta guia en acció?

Les activitats i dinàmiques que es proposen durant aquesta guia estan dissenyades per adaptar-se a contextos educatius molt diversos. Per ajudar a imaginar la seua posada en pràctica de forma realista, hem construït un exemple o basat en situacions que ocorren en molts centres educatius.

L'exemple gira al voltant de personatges ficticis que representen col·lectius que podem reconèixer perquè existeixen de debò. A través de les veus, els silencis i les propostes, l'exemple recorre les principals activitats de la guia mostrant com es poden desenvolupar a la pràctica: quines preguntes generen, quines tensions treuen a la superfície, quins descobriments provoquen i, sobretot, quins compromisos concrets en poden néixer.

Aquest exemple no és un model que cal replicar, sinó una invitació a imaginar. Cada centre té els seus propis perfils, tensions i riquesa.

L'objectiu d'aquestes pàgines és que els que faciliten aquestes activitats puguen anticipar el que pot passar quan es crea un espai real perquè totes les veus entren per la porta.

L'exemple també inclou les fitxes de treball completades, amb l'objectiu d'oferir un referent concret sobre com abordar cada instrument quan es presenta per primera vegada davant del grup, i il·lustrar el potencial pedagògic de cada activitat quan es facilita amb profunditat. Comptar amb un model resolt no limita la creativitat ni en condiona els resultats, sinó que redueix la incertesa inicial i permet que l'energia del grup s'orienti cap al que realment importa: el diàleg, l'anàlisi crítica i la construcció col·lectiva.

Marcos, trenta-vuit anys, tutor de 6é de primària.

Funcionari de carrera, fa deu anys que és al mateix centre. Viu a 10 minuts de l'escola. Té parella estable i dos fills a infantil. Li agrada la muntanya i llegir. És un bon professor, però reconeix que darrerament està cansat.

PODER: Allò que em facilita les coses: El meu horari és fix i conegut amb mesos d'antelació. Tinc vesprades lliures garantides i puc planificar la meua vida amb seguretat. Conec els canals institucionals: sé qui escriure, com redactar un escrit formal, quina porta tocar. Tinc contracte indefinit, no tinc por a conseqüències si expresse la meua opinió. **El que sí que em limita:** La càrrega burocràtica em deixa poc temps real per pensar a innovar- Algunes reunions de l'AFA les visc com una obligació més, no com un espai de col·laboració.

SABER: Allò que sé bé: Conec el sistema educatiu per dins: normativa, protocols, drets i deures. Se com funciona el consell escolar, l'AFA i els canals de participació formals. Conec els codis socials i culturals de l'entorn: com es pot parlar amb les famílies, amb la direcció, amb la inspecció.

El que no sé, encara que de vegades no m'ho pregunte: Què viu realment el Yassin fora de l'aula. Per què la mare de Yassin no ve a les reunions, més enllà d'assumir que "no li interessa."

VOLER: Per què vull participar: Vaig triar aquesta professió perquè importés, no només per donar temari. Vull que els meu alumnat se senta vist i que les famílies confien al centre. **Per què de vegades em frene:** Estic cansat i la participació real requereix energia que de vegades no tinc. M'han frustrat processos participatius que no van portar a cap canvi concret.

Yassin, 12 anys, fill de Farida.

Va néixer al Marroc i va arribar a Espanya fa tres anys. Està a 6è de primària. Parla castellà amb els amics i les amigues, però a casa parla *darija*. Li agrada el futbol i els videojocs. És bon estudiant, però de vegades es calla a classe perquè no vol equivocar-se davant de tothom.

PODER: Què puc i què no puc fer?

El que em limita: Quan hi ha reunions de delegats, són en horari que de vegades coincideix amb les meues classes de reforç i no hi puc faltar. De vegades no entenc bé alguns documents que em donen per portar a casa i no sé a qui preguntar-li sense semblar ximple.

El que sí que puc fer:

Parlar amb els meus companys i companyes i saber el que els preocupa de veritat a l'escola. Traduir per a la meua mare a les reunions amb els professors encara que no entenc molt bé del que parlen.

SABER: El que desconec: Com funcionen les reunions de delegats ni què pot canviar de debò. Què és el consell escolar ni que les persones que estudiem a l'escola poden tenir representants aquí. Quins són els meus drets dins de l'escola, més enllà del que m'han dit que "he de fer"

El que sé i ningú m'ha preguntat: *Sé quins companys o companyes es queden a soles als esbarjos i qui els ignora. Sé com se sent arribar a un col·le nou sense entendre res, perquè jo el vaig viure. Parle dos idiomes i puc ajudar a persones nouvingudes, que són on jo estava fa tres anys.*

VOLER: Per què vull participar: Vull que l'escola siga un lloc on no em senta diferent per ser d'un altre país, que no es fiquin amb mi a Ramadà i perquè em cau bé Pau que és el delegat de la meua classe. **Per què de vegades no m'atrevisc:** De vegades sento que les meues opinions no canviaran res de debò.

1. Diagnòstic educatiu al centre des d'una perspectiva solidària.

Durant l'activitat d'1. Diagnòstic educatiu al centre des d'una perspectiva solidària, a la Introducció de la sessió, quan la facilitadora va llegir la pregunta de Pertinença:

"La part de la nostra identitat que mai no s'esmenta en els continguts escolars és..."

Farida es va aixecar i va anar directament al paper de Llengua i cultura i al de Pertinença cultural. No va dubtar. Les altres mares es van quedar un moment aturades. Cap no havia pensat a moure's a aquests dos papers alhora. Farida va explicar, en el seu castellà pausat, que Yassin no havia vist mai en un llibre escolar res que s'assemblés a la seua família, el seu menjar, la seua manera de celebrar les coses. Que quan a classe parlaven de "la família", els exemples sempre eren els mateixos. Que el seu fill havia après a no fer esment de certes coses a l'aula perquè notava que no encaixaven.

Quan va arribar la pregunta d'Equitat:

"La faceta de la meua identitat que em fa sentir que m'he d'esforçar més que els altres és..."

Farida va anar a Situació migratòria i també a Classe social. I va afegir una cosa que no era al guió: "Jo vull venir a les reunions. Però les reunions són a les sis. I jo a les sis no sé si estic treballant o no, depèn de com s'organitze la família de "la senyora que cuide". I si no vinc, pensen que no m'importa el meu fill." Això no estava a cap post-it de L'AFA fins aquell moment.

Durant el Silent Floor:

A l'estació de Participació, les famílies de L'AFA havien escrit coses com:

- "Podríem fer més reunions informatives"
- "Falta comunicació entre famílies i direcció"

Farida va escriure en un post-it groc: "Les reunions són només per a qui podem anar." I en un altre: "Ningú em va explicar que podia ser de L'AFA. Vaig pensar que era només per a espanyoles."

A l'estació de Recursos, mentre altres mares escrivien sobre la manca de material tecnològic i tallers sobre l'ús de la IA, Farida va escriure: "Quan envien cartes a casa, no les entenc. Ningú m'ofereix ajuda." I en vermell: "El meu fill ho tradueix tot. Té dotze anys."

A la restitució final:

Quan la dinamitzadora va llegir els post-its en veu alta, hi va haver un moment de bona incomoditat, del tipus que fa que les coses canvien.

Una de les mares d'AFA va dir: "Fa tres anys que parlem d'inclusió i no ens havíem preguntat mai si les nostres pròpies reunions són inclusives."

Una altra va afegir: "Jo pensava que Farida no venia perquè a "la gent de la seua cultura" no li interessaven aquestes coses. Ara entenc que el problema era el format i els meus prejudicis, no ella. Jo tenia actituds racistes, no és una qüestió de cultura sinó de privilegi i opressió. Ara m'he adonat de la meua actitud i la puc transformar".

La persona dinamitzadora va recollir tot i ho va convertir en tres aprenentatges concrets per a L'AFA:

1. L'AFA no sabia el què no veia. Sense Farida a la sala, els post-its de participació parlaven de comunicació entre famílies que ja hi participaven. Amb Farida, van aparèixer les barreres de les famílies que mai no havien arribat a entrar.
2. La interseccionalitat no és un concepte, és una persona específica. Farida no té cap dificultat. Té un horari imprevisible, un idioma que no és el seu, una situació administrativa que genera por, i un fill que actua com a intèrpret des dels nou anys. Cap d'aquestes coses per separat no explica tota la història.
3. El diagnòstic d'AFA era parcial sense saber-ho. El que L'AFA identificava com "els problemes del centre" eren els problemes visibles per a les famílies que ja hi participaven. Els problemes de Farida, i de les altres famílies en situacions semblants, estaven fora del mapa.

El grup: Farida, juntament amb quatre mares més de L'AFA ja sensibilitzades amb la seua situació. Han triat l'eix de Participació, perquè va ser el que més les va impactar a la sessió anterior.

Trencagels: "Què és incidència per a mi?" Les targetes que enganxen a la pissarra diuen:

- "Que m'escolten" — Farida
- "Canviar les coses des de dins" — Anna, presidenta de L'AFA
- "Parlar amb qui decideix" — Montse
- "No ho sé, mai ho he fet" — Carme
- "Serveix d'alguna cosa?" — Llúcia

La facilitadora no en corregeix cap. Les deixa totes, especialment la darrera.

Fase 1: Identificar el problema i connectar amb l'experiència

Eix triat: Participació La facilitadora fa la primera pregunta orientadora i dona temps al grup abans que ningú responga:

Què pensen sobre el problema escollit i com els afecta?

La facilitadora fa la pregunta i espera. No ompli el silenci.

Anna (presidenta de l'AFA, fa cinc anys que és a la junta): "Jo pensava que teníem una AFA bastant oberta. Però des de la sessió anterior no puc deixar de pensar en una cosa: de 180 famílies en aquest col·legi, venim sempre les mateixes quinze. I les quinze som iguals. Mateix idioma, mateix horari, mateix coneixement del sistema. Per totes les famílies del centre."

Farida: "A mi m'afecta perquè el meu fill i la meua filla són aquí cada dia. I les decisions sobre com funciona aquest col·legi, sobre com tracten les infàncies migrants, sobre què se celebra i què no se celebra... les prenen persones que no saben què és venir de fora. No perquè siguin males persones. Si no perquè mai ningú els va preguntar a qui sí que ho sabem."

Lucía: "Les famílies gitanes del barri han viscut aquí tota la vida i encara són invisibles en aquest col·le. No és que siguin noves, hem normalitzat això sense adonar-nos-en."

Fase 2: Definir el canvi desitjat

La facilitadora lliura la fitxa i llegeix la pregunta: Quin canvi específic ens agradaria veure al nostre centre educatiu a l'eix de Participació?

Qui pren les decisions i com s'estableixen les regles?

Anna: "El Consell Escolar té el poder formal. Però a la pràctica, les decisions sobre com s'acull a les famílies noves, com es comunica el centre, quins idiomes es fan servir... aquestes les pren la direcció." Farida: "I hi ha algú en aquest Consell que siga marroquí? O gitano? O ucraïnès?" Anna: "No." Farida: "Llavors les decisions sobre els nostres fills les prenen persones que no són conscients de les dificultats que travessem."

Com ens podem relacionar amb els responsables?

Carme: "Podem demanar reunió amb la direcció. Podem portar una proposta al Consell Escolar. Però primer necessitem saber què viuen realment les famílies que no són aquí." Farida: "Jo puc parlar amb les mares marroquines. Però necessite que algú parle amb les ucraïneses. I amb les famílies gitanes del barri que tampoc venen. Coneixeu algú d'aquelles comunitats amb qui puguem connectar abans de fer res?"

Es llança la pregunta Quines estructures hi ha per recollir la veu de les famílies?

El grup fa un mapa ràpid i descobreix que cap de les estructures existents no arriba a les famílies culturalment diverses:

L'AFA: només famílies que ja coneixen el sistema El Consell Escolar: representació formal sense diversitat real Farida: "Totes aquestes estructures existeixen. Però estan fetes per a les famílies que ja saben com funciona l'estat espanyol."

El canvi que volen:

"Volem que les famílies de totes les nacionalitats i cultures presents en aquest col·legi puguin participar en les decisions que afecten els seus fills i filles. Que l'AFA i el Consell Escolar reflectisquen la diversitat real del centre, no només les famílies que ja coneixen el sistema."

Fase 3: Formular objectius d'incidència

Anna: "Abans de formular objectius necessite entendre millor què està passant amb cada comunitat. Perquè no és el mateix la situació de les famílies marroquines que la de les ucraïneses o les famílies gitanes." **Farida:** "els marroquins tenim l'idioma, els papers, la por. Les ucraïneses van arribar fa poc, amb el trauma de la guerra a sobre. Les famílies gitanes han viscut aquí tota la vida, però continuen sentint-se fora." **Carme:** "Són barreres diferents. Però totes porten al mateix lloc: els seus fills estan en aquest col·legi i les seues famílies no estan en cap decisió."

El grup formula dos objectius:

Objectiu 1: Diagnòstic real de la diversitat

"Abans que s'acabe el trimestre, recollir el testimoni directe d'almenys tres famílies de cada comunitat cultural del centre sobre les seues barreres per participar-hi, amb suport de mediació el temps que siga necessari."

Objectiu 2: Representació real als òrgans del centre

"Que a les pròximes eleccions al Consell Escolar hi haja candidatures de famílies de comunitats actualment no representades, amb acompanyament actiu de L'AFA perquè puguin presentar-se."

Fase 4: Construir la història i la narrativa

La facilitadora proposa: "Teniu 90 segons. Penseu en la directora, en un regidor, en una altra família que encara no ho veu. Què li diríeu?" El grup treballa. Farida torna a demanar parlar. Aquesta vegada la Montse escriu mentre ella parla:

"En aquest col·legi hi ha infàncies molt diverses. Juntes al mateix pati. Però quan es prenen decisions sobre com funciona aquest col·legi, les seues famílies no són a la sala.

No perquè no ho vullguen. Si no perquè ningú els va explicar com podien ser-hi. Ningú va convocar el seu idioma. Ningú no els va dir que la seua veu també compta.

El que demanem és senzill: que aquest col·legi prenga decisions mirant totes les famílies que el formen, no només les que ja saben com funciona el sistema. Perquè quan això passa, les infàncies ho noten. I aprenen que la seua família importa."

La facilitadora pregunta De qui ha de provenir aquest missatge per generar confiança?

Anna: "No pot venir només de l'AFA. Hem de ser Farida i jo juntes. Una família que va viure l'exclusió i una institució que reconeix que existia." **Carme:** "I si aconseguim que també ho signen famílies no associades, el missatge es multiplica. Ja no som L'AFA parlant per altres. Som totes les famílies parlant juntes." **Farida:** "Això és el que canvia tot. Que no parle jo per les marroquines. Parle jo, i que cadascuna parle per si mateixa."

Com volem que s'hi involucren?

Montse: "A l'adreça us demanem un compromís escrit amb data. No un 'Gràcies, ho tindrem en compte' genèric."

Farida: "A les famílies com jo els demane una sola cosa i és que expliquen la seua història a algú de l'AFA. No en una reunió formal. Prenent un te, al pati, com es parla de veritat."

Carme: "I a la resta de famílies del col·legi els demanem que signen. Que posen el seu nom en una cosa que diu: en aquest col·legi totes les famílies importen." Quin to o llenguatge és més apropiat?

Lucía: "Sense sigles. Amb paraules que una mare que acaba d'arribar entenga encara que el seu castellà siga bàsic. Valors i exemples"

Farida: "I sense fer sentir ningú que és un problema. Som una riquesa. Això s'ha de notar com parlem."

Fase 5: Recollir evidència i aliats

Quines dades o evidències donen suport a la proposta?

El grup construeix la seua evidència amb allò que ja tenen:

- De 180 famílies al centre, participen regularment entre 12 i 15, totes amb el mateix perfil
- Cap membre actual de L'AFA ni del Consell Escolar pertany a una família migrant, racialitzada o gitana
- Les famílies gitanes del barri tenen infàncies matriculades, però mai no han estat convocades de forma directa i personalitzada

Anna: "Això ja és prou evidència per a començar. No necessitem un informe extern. El que va passar en aquesta sala la setmana passada és un document."

Qui són les aliances?

Dins del centre:

- L'orientadora, que coneix les situacions familiars més vulnerables
- Alguns tutors o tutores sensibilitzades amb la diversitat cultural de les aules

Fora del centre:

- Una associació del barri cultural que treballa amb famílies migrants i ofereix mediació intercultural
- L'associació gitana del districte, amb qui el col·legi mai no ha establert contacte formal
- Una ONG d'acollida de persones refugiades que ja treballa amb algunes de les famílies del centre
- L'Ajuntament, amb un programa d'acollida que el col·legi encara no ha activat
- Altres AFA del districte que poden viure el mateix

Fase 7: Tancament i compromisos col·lectius

Es realitza la presentació al plenari Farida i Anna presenten juntes. Farida parla primer. Quan s'acaba, una mare del grup d'Inclusió diu: "Jo treballo l'eix d'inclusió de l'alumnat amb diversitat funcional. Però el que acabeu de presentar em fa pensar que el problema és el mateix: estem prenent decisions sobre persones que no són a la sala." Es fa el primer pas col·lectiu. Els sis grups acorden presentar al Consell Escolar abans que s'acabe el trimestre un document conjunt. El titulen: "El que necessiten totes les famílies d'aquest col·legi."

Tancament: El tamboret revisitat.

La facilitadora torna al tamboret: Voleu?

Farida: "Més que al principi. Perquè ara sé que no parlo només per la meua família o les famílies marroquines. Parlo per totes les infàncies d'aquesta escola que tenen famílies invisibilitzades."

Sabeu?

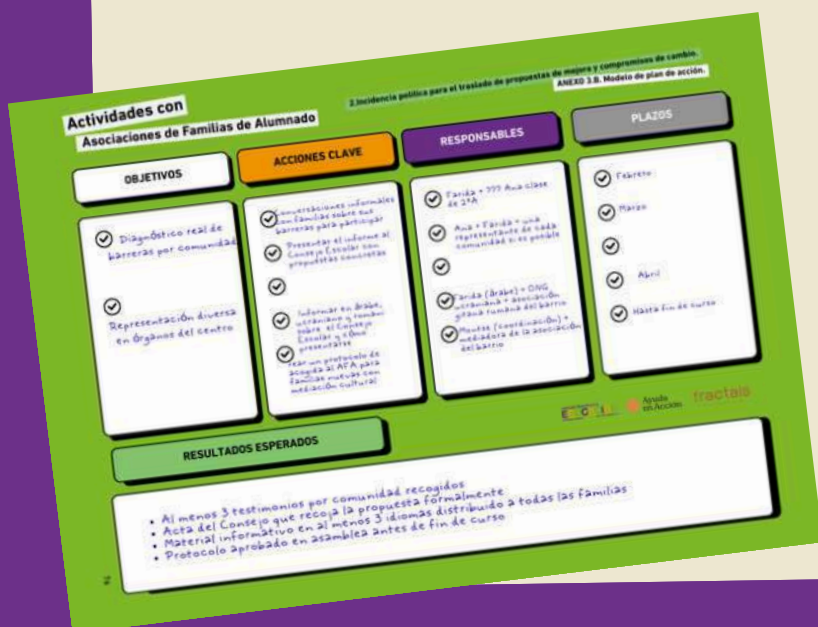
Lucia: "Sé que el Consell Escolar existeix i que tinc dret a presentar-me. I sé que hi ha famílies en aquest col·legi que ni tan sols saben que aquest dret existeix." Anna: "I jo sé que L'AFA tenia un problema que no véiem. No per mala voluntat. Perquè estava fet a imatge de les que ja estàvem a dins. Ara reconec el que no sabem i L'AFA es pot formar en interculturalitat."

Podeu?

La facilitadora fa pausa. "Aquesta és la pota més fràgil. Depèn d'horaris, que la direcció responga, que el Consell escolte. Però hi ha alguna cosa que sí que podeu fer ara: cuidar-vos. Si Farida necessita que algú li explique un document, algú li ho explica. Si la mare ucraïnesa no pot venir, algú li telefona. Si Carme no arriba a la reunió, el grup no s'atura."

Farida, en veu baixa:

"Com em deia la meua àvia tantes vegades, una sola mà no pot aplaudir."

Facultat

1. Full de ruta: Transformant les necessitats detectades en propostes de millora.

ANNEX 4 - Guió: Necessitats, indicadors i propostes

Marcos ha proposat a l'equip directiu dedicar una tarda de formació interna a formar-se. Són 18 docents. Algunes persones venen amb energia, d'altres amb cansament d'un dimarts de març. L'orientadora, Elena, fa de facilitadora.

Llegeixen la guia i comencen amb el Caf  dels Pobles, *World caf *. Abans de començar, Elena projecta els resultats del diagnòstic que les famílies van fer a la sessió. El post-it de Farida sobre les comunicacions només en castellà es a la pantalla.

El de Carme sobre les reunions a les sis de la tarda també.

"Partim del que ja sabem. No comencem de zero."

Taula de Participació — primera ronda: Necessitats

La professora de *socials*, Raquel, anota ràpidament:

- Les famílies més vulnerables no arriben als òrgans de decisió
- L'alumnat no té veu real a les normes del centre
- El consell escolar no reflecteix la diversitat del barri

Quan arriba el segon grup, una professora d'infantil afegeix alguna cosa que ningú havia escrit: "les infàncies de tres anys ja saben qu  es pot dir a classe i qu  no. Aprenem molt aviat a fer-nos callar."

Taula de Pertinen ia — primera ronda: Necessitats

Aquí el debat s'anima més del que s'esperava. Una professora de llengua diu que el currículum oficial gairebé no deixa marge per connectar amb la realitat de l'alumnat. Una altra respon que el marge existeix, però no es fa servir. Un tercer diu que no es fa servir perquè no hi ha temps per preparar-lo.

Tots tres tenen raó. Ho escriuen tot.

Quan trenca el grup següent, afegeixen: "Els llibres de text no tenen ni una sola referència de la història del poble gitano ni la nostra relació amb el nord d' frica. El nostre barri no existeix en els materials que usem."

Taula d'Inclusió — primera ronda: Necessitats

Marcos s'asseu en aquesta taula perquè es la que més l'interpel la des que va fer la gimcana amb la classe. El grup comença a escriure necessitats amb flu idesa:

- Alumnat nouvingut sense protocol d'acolliment lingüistic real
- Famílies que no entenen les comunicacions del centre
- Alumnat gitano amb alta taxa d'absentisme a secundària sense seguiment coordinat
- Infància originària d'Ucraïna amb possible trauma no detectat ni at s

Quan el grup trenca i arriba a aquesta taula un segon grup, afegeixen:

- Manca de materials adaptats per a alumnat amb dislèxia
- Absència de referents culturals diversos als llibres de text

Segona ronda: Indicadors
Elena reparteix el llistat del Ministeri a cada taula. L'ambient canvia lleugerament: els indicadors són més abstractes i alguns docents se senten menys segurs.

A la taula d'Inclusió, el grup selecciona:

- Taxa d'escolarització d'alumnat amb necessitats educatives especials
- Percentatge de centres amb plans d'acolliment per a alumnat immigrant

Però afegeixen una nota a mà amb els indicadors: "Aquests mesuren si existeix el pla, no s'hi funciona." Elena ho assenyala en la posada en comú com un dels moments més valuosos de la sessió. "Aix  es exactament la tensió que hi ha entre mesurar i transformar."

Tercera ronda: Propostes

Taula d'Inclusió:

- Crear un protocol d'acolliment real per a l'alumnat nouvingut, amb figura d'alumne/a acompanyant del mateix origen cultural si és possible.
- Traduir les comunicacions bàsiques del centre amb suport de les famílies que ja han ofert ajuda

Taula de participació:

- Incorporar una assemblea d'aula mensual on l'alumnat proposi canvis reals, no només simbòlics
- Revisar l'horari i el format del Consell Escolar per fer-lo més accessible

Taula de Pertinència:

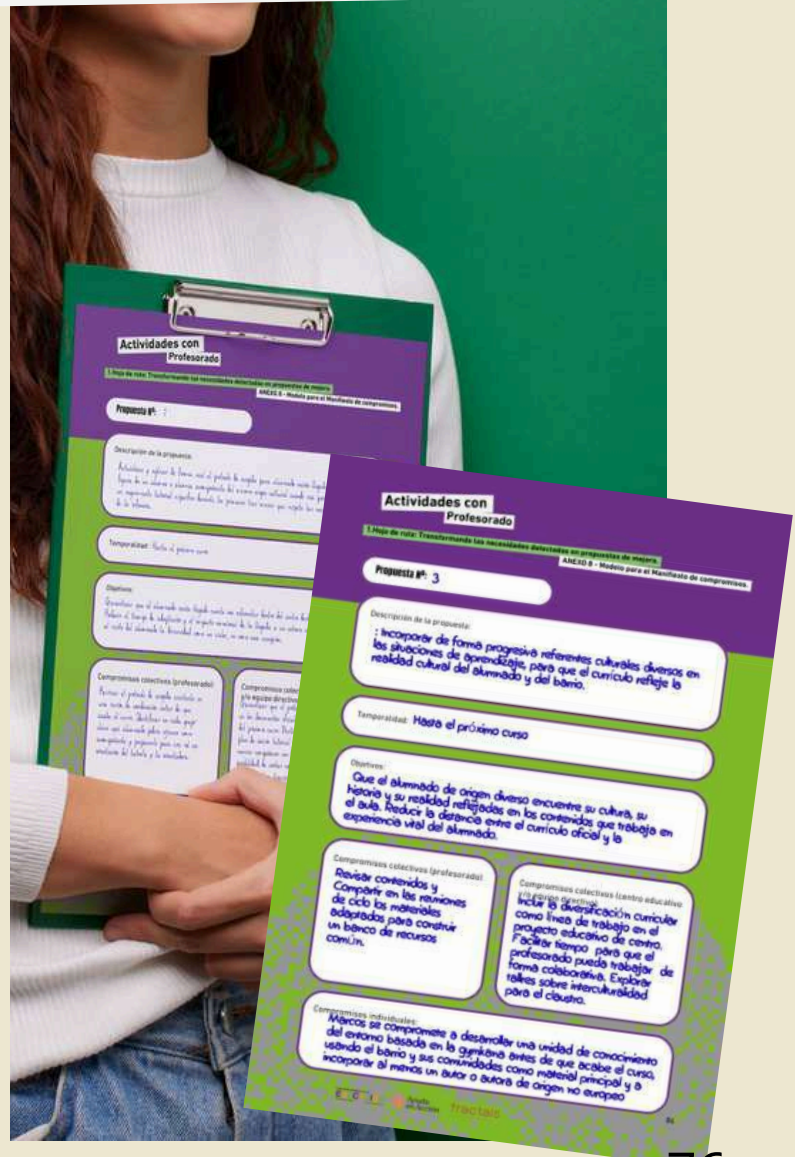
- Revisar una unitat didàctica per trimestre per incorporar referents culturals del mateix alumnat
- Usar la gimcana fotogràfica com a punt de partida per a una unitat de coneixement de l'entorn
- Connectar amb l'hort comunitari per a almenys una activitat curricular aquest curs.

La prioritització

Elena escriu cada proposta en un post-it i les enganxa agrupades per eix a la paret. Demana al claustre que s'aixequi i col·loqui un punt adhesiu a les tres que consideren més urgents. El resultat és clar en dues propostes, que concentren gairebé tots els punts: A curt termini: Traduir les comunicacions bàsiques del centre. "Es el més ràpid, el més concret i el que més famílies afecta de manera immediata." A mitjà termini: Protocol d'acolliment per a l'alumnat nouvingut. "Existeix en paper. Cal convertir-ho en pràctica real." A llarg termini: revisió curricular amb referents culturals diversos. "Necessita coordinació, temps i formació. Però si no ho posem al full de ruta avui, no ho farem mai."

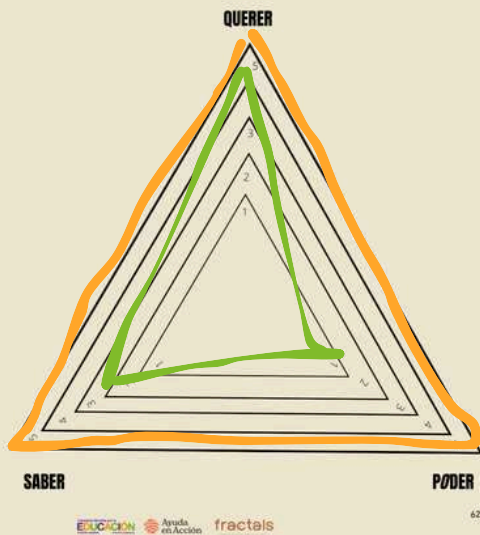
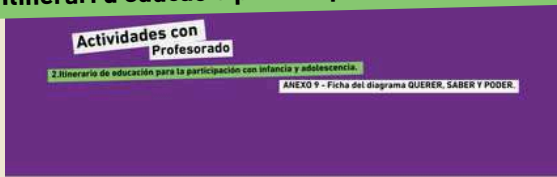
El Manifest de compromisos

Elena proposa que el manifest no el redacte ella, sinó el claustre mateix. Cada docent escriu en un paper una frase que comence per "Jo em comprometo a..." Marcos escriu: "Jo em comprometo a fer servir la realitat del context del barri com a material didàctic almenys una vegada al trimestre." La professora de llengua escriu: "Jo em comprometo a revisar els referents culturals de les meues unitats abans que s'acabe el curs." Una professora d'infantil, que ha estat callada gairebé tota la tarda, escriu: "Jo em comprometo a preguntar a l'alumnat què necessiten, no només a suposar que ho sé." Elena recull tots els papers, els llegeix en veu alta sense dir qui ha escrit cadascú, i els enganxa junts en un únic foli. Aquest foli es queda a la sala de professors. No és un document oficial. No té signatura institucional. Però està escrit amb la lletra de cadascú.

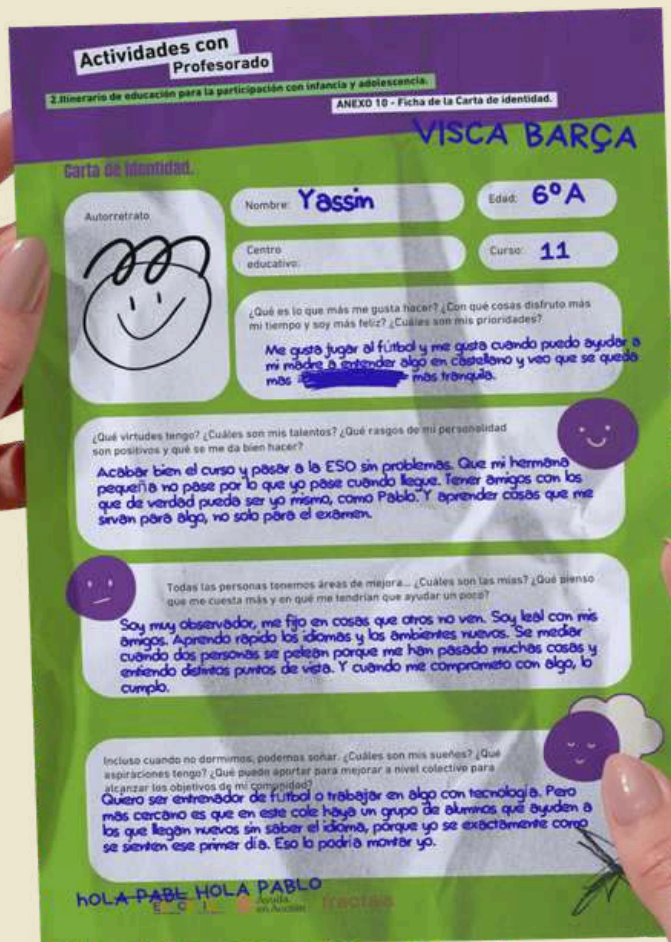
Activitats amb Facultat

2. Itinerari d'educació per a la participació amb infància i adolescència.

A les activitats de professorat, continuen amb l'itinerari de participació per dur tots els compromisos a terme juntament amb l'alumnat. Mitjançant aquest exercici, Marc comença amb el nivell individual pot veure molt clarament com té molta més capacitat de participar que Yassin. Si a més complementa aquest exercici amb els resultats que la seua mare Farida ha fet en l'activitat per a famílies amb L'AFA, pot tenir idees pràctiques de quines opressions estan afectant la família i com millorar el dret a l'educació. Un cop Marcos ha après a fer l'exercici de reflexió, podrà tenir més eines per acompanyar a Yassin i la seua classe en aquestes preguntes i treure tot el partit a les eines.

En analitzar el nivell grupal i veure la motivació del professorat, s'adona que poden fer servir el seu coneixement del sistema per obrir portes a famílies que no saben que existeixen. En veure els resultats a la seua aula amb l'alumnat, s'adona que pot ser el traductor entre la institució i les famílies que no coneixen els codis, igual que el Yassin tradueix per a la seua mare. Prenent com a referència la seua carta d'identitat, podeu crear un acord col·lectiu per proposar canvis en els formats de participació perquè siguin més accessibles, en què l'alumnat siga protagonista.

2. Itinerari d'educació per a la participació amb infància i adolescència.

La gimcana fotogràfica és, en aparença, una activitat senzilla: sortir al barri, fer fotos, tornar i compartir-les. Però el seu potencial pedagògic depèn gairebé del tot de la qualitat de la mirada amb què se'n surt. I aquesta mirada no sorgeix sola: es prepara.

Abans de sortir amb el grup, cal preparar-se una mica. No per donar instruccions tècniques, sinó per activar una manera de veure diferent de l'habitual.

Algunes preguntes per obrir la sessió:

"Quant de temps porteu en aquest barri? Què va ser el primer que us va cridar l'atenció quan vau arribar? Què heu deixat de veure per què ja ho donàveu per fet?"

Aquestes preguntes funcionen tant amb docents com amb alumnat, encara que provoquen respostes molt diferents. Amb el claustre solen aparèixer la rutina, desconexió, o tot al contrari.

Amb l'alumnat, la sorpresa que algú els pregunta què hi veuen.

Consells abans d'eixir:

- Barreja els grups a posta. Si hi ha participants "novingudes" (professorat o alumnat), posa'ls al mateix grup que els que han estat tota la vida al barri. El que unes ja no veuen, els altres encara ho veuen amb nitidesa.
- Recorda al grup que no busquen el que és bonic ni el pintoresc. Busquen el que és significatiu. Una persiana baixada pot dir més que un monument.
- Demana que cada grup escollisca una sola foto com la més important. Haver d'escollir obliga a pensar perquè alguna cosa importa més que una altra cosa.
- Si hi ha alumnat amb barreres lingüístiques, la fotografia els iguala. No necessiten dominar el castellà per assenyalar una cosa que els crida l'atenció.
- Com a persona facilitadora porta tu també el teu mòbil i fes les teues fotos. Que el grup et veja cercar, dubtar i triar. Motivar l'actitud és més eficaç que no pas explicar-la.

Grup 1: Patrimoni i identitat local

El professorat fotografia el forn de Paco, que fa quaranta-set anys que és al mateix local. Paco va començar a indicar quins productes són halal i quins no quan les primeres famílies marroquines van arribar al barri. No ho va anunciar, simplement ho va fer. Al taulell hi ha un rètol en àrab que li va dibuixar una nena del col·legi fa tres anys. Segueix aquí.

Quan tornen a l'aula i veuen la foto, una de les professores diu: "Hem donat una unitat sencera sobre convivència intercultural aquest trimestre. I Paco fa anys que la practica sense telefonar-li així."

Grup 2: Comunitat i vida quotidiana

Fotografien tres coses:

A la porta de la mesquita hi troben un cartell escrit en àrab i castellà amb una invitació a un iftar solidari obert a tot el barri. A sota posa: "Tots el veïnat és benvingut, creients o no." Dues professores no sabien què era un iftar.

Al banc llarg del parc que va instal·lar l'ajuntament l'any passat. Als matins ho ocupen els jubilats al sol. A les vesprades, els adolescents mengen pipes i escolten música. El mateix banc, la mateixa fusta, dues comunitats que no es creuen, però comparteixen l'espai sense conflicte. Algú del grup diu: "Això també és convivència. I no apareix a cap indicador."

A l'hort urbà comunitari, gestionat per una associació de veïnal. Descobreixen que tres famílies del centre hi participen activament. Descobreixen també que l'associació fa mesos que vol fer tallers amb grups escolars i no sap a qui trucar a l'escola. El col·legi no sap que hi ha l'hort. La connexió mai no s'havia produït perquè ningú no l'havia buscada.

Grup 3: Enfocament crític

El que els agrada: En un sol carrer compten cartells en cinc idiomes, un locutori amb cua els diumenges al matí, el forn de Paco, un supermercat romanés amb productes que no són a cap altre comerç del barri, i una perruqueria àrab amb la televisió sempre posada i la porta sempre oberta. Una professora fotografia el carrer sencer d'un extrem a l'altre. "Això és el que veuen el nostre alumnat cada dia de camí a l'escola. I a classe fem servir fotos d'estoc de ciutats que no coneixen." El que canviarien: La professora de matemàtiques assenyala el solar tancat que fa cinc anys que està abandonat. Els adolescents es colen a jugar a futbol quan poden. "Amb una cessió municipal això podria ser un espai educatiu real, una pista, un hort, un punt de trobada." Un altre professor afegeix la marquesina de l'autobús sense sostre, que a l'hivern deixa calar les famílies que esperen amb nens petits. I una tercera assenyala una mica més subtil: les persianes baixades de tres locals seguits al carrer principal, "el comerç que se'n va anar i no va tornar. Els xavals no tenen on ser després de classe que no siga el carrer o una pantalla."

De tornada al centre, en Marc pot fer l'activitat amb el seu alumnat.

Marcos pot desar les fotos del claustre abans de fer l'activitat amb la seua classe. Quan arriba el moment de la posada en comú amb l'alumnat, les projecta sense dir res.

"Les vostres profes també van sortir al barri la setmana passada. Això és el que van veure." El resultat és revelador en totes dues direccions.

El personal docent va fotografiar l'hort comunitari com un recurs desaprofitat. Sabien que existia, però no qui hi participava. La Laura aixeca la mà: "La meua mare va els dijous." Nayara afegeix: "La mare de la meua amiga també, em porten les verdures perquè jo no puc passar amb la cadira de rodes." Al cap de trenta segons, l'hort deixa de ser un recurs abstracte i té noms concrets.

Els docents van fotografiar el banc del parc com a símbol de convivència intergeneracional. El grup de Yassin el va fotografiar també, però amb una altra lectura: "Els grans se'n van quan arribem nosaltres. No crec que els agradem gaire." Marcos deixa les dues fotos juntes a la pissarra, sense triar quina és la correcta. Allò que l'alumnat va descobrir i el professorat no havien vist

Pau va assenyalar al tauler d'anuncis que tots els cartells informatius del barri estan només en castellà malgrat que al poble s'hi parlen moltes llengües. Cap docent ho havia fotografiat ni esmentat. Quan Marcos ho anota a la columna de "el que falta", diu en veu baixa: "Les cartes que enviem a les famílies també són només en castellà."

Yassin va portar el grup al forn de Paco, que els docents també havien visitat. Però Yassin sabia que la seua mare era clienta de tota la vida, que li havia portat xabàkia perquè Paco ho tastés i que li havia promés passar-li la recepta. Això no era a la foto del claustre. La relació entre Paco i les famílies del barri no era només comercial, i això només se sabia des de dins.

El tancament

Si Marcos pregunta "Quantes d'aquestes coses coneixíeu abans d'avui?", el silenci és diferent a cada grup.

Al claustre va ser un silenci incòmode. La llista del que existia i no usaven ocupava mitja pissarra.

A la classe de Yassin va ser un silenci curiós. Diversos alumnes van assenyalar coses que els seus companys nouvinguts havien vist i ells, havent estat tota la vida al barri, no havien notat mai.

La pregunta final va ser la mateixa per a tots dos grups: "Quina connexió que no existia podríem intentar construir?" El claustre va parlar d'enviar les comunicacions a les famílies amb més idiomes. La classe de Yassin va proposar fer activitats amb l'hort comunitari, però demanar que l'adapten perquè Fàtima hi puga participar. Ningú no havia arribat a aquestes conclusions abans de sortir a mirar.

Coordina:

Campaña Mundial por la
EDUCACIÓN
Coalición española www.cme-espana.org

 **Ayuda
en Acción**

DRET A L'EDUCACIÓ

Finança el projecte:

**cooperació
valenciana**

**GENERALITAT
VALENCIANA**
Vicepresidència Primera y
Conselleria de Servicios Sociales,
Igualdad y Vivienda